

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
SOL 614, C-uppsats
Vårterminen 2007

Dolt under tröjärmarna

– om elever med självskadeproblematik utifrån gymnasiekuratorers
perspektiv

Författare: Sofie Gabrielsson

Handledare: Stig Linde

Abstract

The main purpose of this study was to examine, and illustrate, highschool social workers experiences of pupils with self-injurious behaviour. Self-injurious behaviour in this study refer to individuals who harm them-selves, with physical injury as consequence, without purpose to commit suicide.

A qualitativ method was used and five highschool social workers, in the south of Sweden, were interviewed.

The main questions were:

- What kind of experiences have highschool welfare officers of pupils with self-injurious behaviour?
- What view, and personal opinion have the welfare officers at the problem, and how do this affect them in their work with these pupils.

The school social workers experiences of pupils with self- injurious behaviour, were for instance that the pupils often feel ashamed over their behaviour and that they often have lowe self-esteem. The social workers seemed to imagine the behaviour as a copingstrategy. It turned out that the social workers personality and their personal opinion regarding self-injurious behaviour, were of great importance in their work with these pupils.

Keywords: Self-injurious behaviour, self-injury, self-harm, school social worker, experience.

- Du, Sofia, varför har du egentligen all de där ärrn? Vad är det för sjukdom du har haft?

Jag tänkte snabbt och försökte avgöra om jag skulle berätta sanningen eller dra någon av de dåliga bortförklaringarna Mikael hade brukat dra för sina kompisar när han var yngre. En gång hade han sagt till grannpojken att ett växthus hade trillat ner från himlen och landat på mig. Självt brukade jag inför mindre barn ljuga om en bilolycka.

- Jag har varit sjuk i själen.

[---]

- [...] I själen sitter alla känslorna, men den sitter inuti så man ser den inte. Men den kan man vara sjuk i, precis som man kan vara sjuk i foten eller i magen. Eller i hjärtat, det ser man ju inte heller. Förstår du?

Ur ”Zebraflickan” av Sofia Åkerman, 2005

Innehållsförteckning

Förord.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Perspektivval och avgränsning.....	7
1.3 Syfte.....	7
1.4 Frågeställningar.....	7
1.5 Uppsatsens disposition.....	7
1.6 Definition av begrepp.....	8
1.6.1 Självskadebeteende.....	8
1.6.2 Ungdom.....	8
2. Bakgrund: Skolkuratorn.....	9
2.1 Skolkuratorns arbetsuppgifter.....	9
2.2 Aktualisering.....	9
2.3 Anmälningsskyldighet.....	9
2.4 Sekretess.....	10
3. Tidigare forskning.....	11
3.1 Liknande uppsatser i ämnet.....	11
3.2 Förekomst av självskador bland unga.....	11
3.3 Orsaker och förklaringar till beteendet.....	13
3.4 Förebyggande insatser och stöd.....	15
4. Teoretiska utgångspunkter.....	17
4.1 Coping.....	17
4.2 Skam.....	17
5. Metod.....	18
5.1 Metodval.....	18
5.2 Urval.....	18
5.3 Genomförande.....	19
5.4 Bearbetning och analys.....	20
5.5 Resultatens tillförlitlighet.....	21
5.5.1 Validitet.....	21
5.5.2 Reliabilitet.....	22
5.6 Etiska överväganden.....	22
5.7 Källkritik.....	23

6. Empiri och analys.....	24
6.1 Definition av självskadebeteende.....	24
6.1.1 Empiri.....	24
6.1.2 Analys.....	26
6.2 Kuratorernas erfarenheter.....	27
6.2.1 Empiri.....	27
6.2.2 Analys.....	30
6.3 Orsaker till beteendet.....	31
6.3.1 Empiri.....	31
6.3.2 Analys.....	35
6.4 Genusperspektiv.....	36
6.4.1 Empiri.....	36
6.4.2 Analys.....	37
6.5 Stöd och hantering.....	38
6.5.1 Empiri.....	38
6.5.2 Analys.....	40
6.6 Sammanfattande analys.....	43
7. Avslutande diskussion.....	45
Referenser.....	46
Bilaga 1 – Introduktionsbrev.....	48
Bilaga 2 – Intervjuguide.....	49

Förord

Arbetet med att skriva c-uppsats har varit intressant, frustrerande, roligt, stressande, uttröttande, uppiggande med mera. Det finns säkerligen 100 ord för att beskriva alla mina upplevda känslor framför dataskärmen under dessa tio veckor. Att vara ute på fältet och intervjua fem engagerade och duktiga kuratorer kan dock enbart beskrivas i positiva ordalag.

Jag vill passa på att rikta ett stort tack till er fem kuratorer som har ställt upp på intervju där ni har delat med er av era erfarenheter och kunskap. Ni har varit öppna, engagerade och framförallt inspirationskällor, både för mig personligen, men även i detta uppsatsarbete. Tack så mycket!

Vill även tacka min handledare Stig Linde, som har kommit med konstruktiva förslag till ändringar och som alltid har ställt upp när jag har behövt hans tankar kring materialet.

Slutligen tack till er, mina närmaste, för ert tålamod, ”uppsatsläsande” och allmänna stöd under denna process som har haft sina dalar och toppar – ni har betytt mycket.

Karlshamn den 23 maj 2007

Sofie Gabrielsson

1. Inledning

Vi skyr inga medel, vi tappar respekten för våra egna kroppar och för våra egna liv och gör allt för att få uppleva en stunds lugn, en stund av tystnad och för att få en känsla av kontroll. Det är en yttre handling för att tygla det inre kaoset men det lugn, den tystnad och den kontroll man upplever är falsk och det finns ingenting vackert över det (Pålsson, 2005 s.30).

Berny Pålsson beskriver i ovanstående citat den handling som en mängd unga människor ser som den enda utvägen när ångesten blir för stor: att skada sig själv. I Sverige skär och skadar sig ungefär 20 ungdomar varje vecka så allvarligt att de måste vårdas på sjukhus (Enquist, 2007). Men vilken hjälp finns i deras närhet innan självskadebeteendet går så långt att vård på sjukhus är nödvändigt?

1.1 Problemformulering

När jag genomförde min praktik på Ungdom- och vuxensektionen på en socialförvaltning i södra Sverige förstod jag att självskadebeteende var vanligt förekommande bland de unga klienterna. Jag frågade mig själv vad som kunde vara bakomliggande orsaker till att man skadar sig själv, vilken syn har man på sig som människa och hur vanligt förekommande är beteendet egentligen? Följden av dessa frågor blev att jag började läsa självbiografisk litteratur¹ som gjorde mig ytterligare intresserad och angelägen om att få veta mer om denna, som jag nu förstod, komplexa problematik. På grund av etiska skäl uteslöts att intervjua eller på annat vis utgå ifrån dessa ungdomars perspektiv. Jag frågade mig då vilken hjälp och stöd dessa ungdomar får. Då ungdomar spenderar signifikant tid i skolan, övergick min tanke till att undersöka vilken hjälp och vilket stöd som erbjuds för dem där. Eftersom kuratorer ingår i den elevvårdande verksamheten och har som uppgift att utreda och hjälpa elever med sociala och känslomässiga problem (SOU 2003:103, s.38), utföll det naturligt att undersöka vilka erfarenheter dessa har samt hur de hanterar elever med självskadande beteende.

¹ Åkerman, Sofia (2005) "Zebraflickan"
Pålsson, Berny (2006) "Vingklippt ängel"

1.2 Perspektivval och avgränsning

Denna undersökning belyser självskadebeteende utifrån skolkuratorers perspektiv. Därmed utelämnas diverse behandlingsmetoder samt vuxnas självskadeproblematik då dessa aspekter förefaller utom det arbete som skolkuratorer påtagligt är delaktiga i. Däremot kommer framställningen att omfatta hur man som kurator kan arbeta med självskadebeteende, både i förebyggande syfte men också då ungdomen har påbörjat sin självdestruktivitet.

Uppsatsen behandlar både flickor och pojkars självskadebeteende. Då det har varit ovanligt att kuratorerna har haft erfarenheter av pojkars självskadebeteende, är detta en sanning med modifikation. Utgångsläget och målsättningen har ändock varit att belysa problematiken med en öppenhet och därmed inte utifrån endast ett av könen.

Den definition av självskadebeteende som genomsyrar uppsatsen, som därmed utesluter vissa beteenden som kan anses tillhöra begreppet, finnes under rubriken ”Definition av begrepp”.

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att, utifrån fem gymnasiekuratorers erfarenheter, undersöka elever med självskadebeteende.

1.4 Frågeställningar

- Hur ser gymnasiekuratorers erfarenheter av elever med självskadebeteende ut?
- Hur ser gymnasiekuratorer på självskadeproblematik och hur påverkar detta dem i deras hantering av beteendet?

1.5 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleder med att redogöra för den problemformulering som ligger till grund för undersökningen. Därefter beskrivs den tidigare forskning som har gjorts inom området samt de teoretiska perspektiv som återkommer i analysen. Detta följs av metodkapitlet som innehåller en beskrivning av hur insamlingen av data har genomförts. I ”Empiri och analys” sammanvävs det insamlade materialet med tidigare forskning samt de teoretiska perspektiven. Uppsatsen avslutas med en slutdiskussion.

1.6 Definition av begrepp

1.6.1 Självskadebeteende

Det finns flera olika definitioner av begreppet ”själskada” både i internationella och svenska studier (Socialstyrelsen 2004a s.7). Begreppet självskadebeteende, på engelska self-injurious behaviour, definieras i databasen National Library of Medicine som ”en upprepad, självtillfogad kroppsskada som bevisligen inte medför livsfara” (ibid. s. 15-16). Socialstyrelsen (ibid.) definierar begreppet som ett beteende där individen skadar sig själv, med konsekvensen en lätt till medelsvår yttre kroppsskada, utan uppsåt att ta sitt liv. Självskadorna kan tas i form av hudskärning, rispning eller bränning, och sker vanligtvis upprepade gånger (Socialstyrelsen, 2004b s.7). Socialstyrelsen (2004b s.7) avgränsar sin definition till att utesluta annat självdestruktivt beteende såsom missbruk, sexuellt eller annat utagerande beteende.

För att skapa synkroniserade internationella definitioner på självskadebeteende, har Favazza gjort en indelning av beteendet i följande tre undergrupper:

- Grov självskada, som kan vara ett av symtomen vid psykos
- Stereotypa självskadehandlingar, i form av exempelvis huvuddunkningar eller bitskador som kan finnas hos personer med autism eller utvecklingsstörning
- Ytlig självskada, som huvudsakligen består av lättare vävnadsskador. Denna undergrupp delar Favazza i sin tur in i tvångsmässiga handlingar, såsom nagelbitning eller borttryckning av hårstrån, respektive impulsiva handlingar, då han menar att handlingarna är en konsekvens av en impulsstörning (Allmänna Barnhuset, 2004 s.20).

I denna undersökning ligger Socialstyrelsens ovanstående definition till grund. För att förtydliga så innebär detta att en avgränsning har skett mot liknande destruktiva beteenden såsom exempelvis ätstörningar och missbruk. I Favazzas indelning av beteendet innebär detta att det är den sistnämnda, ytlig självskada och i sin tur impulsiva handlingar, som avses.

1.6.2 Ungdom

Ungdom kan upplevas som en diffus term, när begreppet används i denna undersökning så syftas vanligtvis de elever som läser på gymnasiet, det vill säga personer mellan 16-19 år.

2. Bakgrund: Skolkuratorn

Elevvården, det vill säga skolläkare, skolsköterska, skolkurator, skolpsykolog och ibland även specialpedagoger och studie- och yrkesvägledare, befinner sig mellan pedagogikens, psykologins, medicinens och det sociala arbetets fält. De verkar i skolan som är en betydelsefull plats för barn och ungdomar. Skolan är både en arena för utbildning men påverkar också utvecklingen, av exempelvis självbilden och social kompetens, för dess individer (Backlund, 2007 s.17, 18). Skollagen framhåller att alla barn och ungdomar har rätt till en likvärdig utbildning som ska ta hänsyn till elever i behov av särskilt stöd (Skollag 1985:1100). Genom insatser riktade till både elever och lärare förväntas elevvården stödja skolorna i deras arbete för att tillhandahålla en sådan bra och utvecklande skola som möjligt (Backlund, 2007 s.18).

2.1 Skolkuratorns arbetsuppgifter

Skolkuratorns arbetsuppgifter nämns inte specifikt vare sig i skollag eller i läroplaner, deras generella syfte är att tillsammans med övrig personal uppnå skolans övergripande mål (ibid. s.196). Gällande de svenska skolkuratorerna, så är deras roll i elevvården och på skolan, i princip outforskad - det finns ytterst få svenska studier som berör deras arbete (ibid. s. 25, 29). Den i särklass vanligaste metoden i skolkuratorernas arbete är samtal med såväl elever, föräldrar, lärare med flera (ibid. s.196).

2.2 Aktualisering

I en enkätundersökning om skolkuratorernas arbete framgick det att i stort sett samtliga skolkuratorer hade spontana möten och samtal med elever, 20 % av kuratorerna svarade att detta var den vanligaste formen av elevkontakt. Generellt sett så blev pojkar oftare aktualiserade hos skolkuratorn, men det var dock vanligare att flickor kom på eget initiativ medan pojkarna aktualiserades via konferenser (ibid. s.39).

2.3 Anmälningsskyldighet

I Socialtjänstlagens 14:e kapitel regleras anmälan till socialnämnden om missförhållanden. I 1§ står att de myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdomar är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära

att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd (Norström & Thunved, 2006 s.220). Denna föreskrift är gällande för bland annat skolkuratorer.

2.4 Sekretess

I skolan gäller enligt sekretesslagens 7 kap. 9 § där det står angivet att sekretess råder för ”uppgift som hänför sig till psykologisk undersökning eller behandling och för uppgift om enskilds personliga förhållanden hos psykolog eller kurator” (Clevesköld & Thunved, 2004 s.30). Denna sekretes är av det strängare slaget, vilket innebär att det råder sekretess om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde, eller någon närstående, lider men. Inom skolans elevhälsovård gäller hälso- och sjukvårdsekretessen, det råder därmed sekretess mellan skolhälsovården och elevvården i övrigt det vill säga mellan skolsköterskan och skolkuratoren (ibid. s.30).

3. Tidigare forskning

Socialstyrelsen (2004a s. 3) visar i sin rapport på att det finns stora kunskapsluckor inom forskningen av ungdomar med självskadeproblematik. Forskning kring vuxnas självskador är mer omfattande, men de består dock i huvudsak av patienter inom psykiatrin, ”d v s starkt selekterade grupper med kroniska och ofta andra allvarliga psykiska störningar” (ibid. s. 7).

I den förekommande forskningen är det vanligt med diffusa definitioner på självskadebeteende, och eftersom man har använt sig av olika definitioner är det problematiskt att göra jämförelser sinsemellan (Allmänna Barnhuset, 2004 s.20).

3.1 Liknande uppsatser i ämnet

Thorkéll och Winbladh (2006) har i sin c-uppsats undersökt hur professionella, som möter personer med självskadebeteende, ser på problematiken. Detta har genomförts med kvalitativa intervjuer med socionom, skolkurator, kurator, skolsköterska, sjuksköterska, skolpsykolog, socialsekreterare samt två skötare; samtliga verksamma i Helsingborgs kommun.

Persson (2004) har undersökt vilka erfarenheter professionella i Malmö har när det gäller unga män med självskadebeteende. Undersökningen har genomförts med kvalitativa intervjuer med två gymnasiekuratorer samt en läkare från Barn- och ungdomspsykiatrin (BUP).

Kayser och Nilsson (2001) undersökte i sin c-uppsats vilka kunskaper det fanns om flickors självskadebeteende inom psykiatrin och hur man arbetade med beteendet. Detta har undersökts genom kvalitativa intervjuer med bland annat psykiatriker, skötare och kuratorer på psykiatriska mottagningar.

3.2 Förekomst av självskador bland unga

Det finns svårigheter med att uppskatta hur många ungdomar som medvetet skadar sig själva (SOU 2003: 127a s. 390). Detta beror till stor del på att självskadebeteende är ett dolt problem som oftast utövas i ensamhet. Ungdomen döljer sedan många gånger de efterkommande såren och ärrn för sin omgivning (Allmänna Barnhuset, 2004 s.4, 20;

Socialstyrelsen, 2004a s.18). Ytterligare en svårighet med att mäta problematikens förekomst föreligger då skadorna för det mesta inte är av den allvarlighetsgrad att insatser från sjukvården krävs, därmed noteras de inte i den officiella statistiken (Allmänna Barnhuset, 2004 s.20; Socialstyrelsen, 2004a s.18).

De undersökningar som gjorts av beteendets förekomst har visat på skiftande resultat, från några få procent upp till cirka sju procent, beroende på vilka handlingar som har räknats in (Allmänna Barnhuset, 2004 s. 4, 20). Socialstyrelsens enkät från 1991 visade att 9 procent av 2000 ungdomar, alla födda 1973, någon gång avsiktligt gjort illa sig själva (SOU 2003:127b s.211; SOU 2003: 127a s. 390).

Socialstyrelsen (2004b) har gjort en kartläggning av flickor som skadar sig själva. Kartläggningen begränsades till flickor i åldern 13-18 år som skadar sig genom att skära, rispa eller bränna sig eller på annat sätt vålla skador på kroppen. Information samlades in via enkäter med efterföljande telefonintervjuer från barn- och ungdomspsykiatrin, skolhälsovård, ungdomsmottagningar, socialtjänst och vårdcentraler i tre kommuner i södra Sverige. Man vidtog åtgärder för att undvika att samma flicka rapporterades mer än en gång. Mottagningarna i kommunerna kände till 205 flickor med självskadebeteende, som hade varit aktuella under 2002 till och med oktober 2003. Detta utgör cirka en procent av den totala populationen av flickor i den angivna åldern bosatta i kommunerna. Av dessa 205 flickor rapporterades 100 ifrån barn- och ungdomspsykiatrin, 54 av skolhälsovården, 29 av socialtjänsten och övriga från andra verksamheter. 93 procent av flickorna hade skurit sig, de övriga hade bränt sig, kastat sig mot glasrutor eller i något fall nypt sig så hårt att det hade blivit blåmärken. När det gäller flickornas skolgång så blev svaret att 44 procent av flickorna gick regelbundet till skolan, 24 procent hade förhöjd skolfrånvaro, 17 procent hade mycket hög frånvaro och 4 procent gick inte alls i skolan (några arbetade dock istället). Av resterande flickor saknade man information om deras skolgång. Kartläggningen presenterar även information av flickornas familjesammansättningar, deras skadebeteende och eventuella behandlingsåtgärder med mera (ibid.).

Självskadebeteendet börjar ofta tidigt i tonåren och kan pågå en kortare tid för att sedan upphöra, men det kan också pågå under många år (Allmänna Barnhuset, 2004 s.4, 9, 10; SOU 2003:127b s.211). Det är tvivelaktigt angående hur stor andel ungdomar som skadar sig några enstaka gånger eller huruvida vanligt det är att man fastnar i beteendet (Allmänna Barnhuset

2004 s.4). De vanligaste formerna av självskador är att rispa, hugga, klösa eller bränna huden, ofta på armar eller ben men även på andra kroppsdelar (Allmänna Barnhuset, 2004 s.4; SOU 2003:127b s.212). Självskadebeteende är avsevärt vanligare hos flickor medan pojkar istället använder andra former av utagerande beteenden (Allmänna Barnhuset, 2004 s.10, 20).

Självskadebeteende som begrepp är känt sedan länge, men under de senaste åren har olika professionella grupper rapporterat en viss tendens till ökning av beteendet bland ungdomar. Det finns emellertid inga säkra vetenskapliga belägg på att så skulle vara fallet, orsaken till rapporteringen kan bero på ökad medvetenhet hos de som arbetar med ungdomar eller att ungdomarna själva inte döljer sitt beteende i lika hög grad som tidigare (Socialstyrelsen, 2004a s.7, 10, 34). Observera att dessa rapporteringar refererar till en rapport från år 2004.

3.3 Orsaker och förklaringar till beteendet

Pålsson (2006 s.11) beskriver i sin självbiografi hur självskadebeteendet var hennes sätt att hantera svåra känslor, förtränga obehagliga minnen, minska tomhetskänslan och att straffa sig själv på. Hon skriver att hon skar sig inte för att dö, utan för att kunna överleva. Psykiatern Karl Menninger var den förste som avskilde självskadebeteende från självmordshandlingar (Socialstyrelsen, 2004a s.13). På samma sätt yttrar Socialstyrelsen (2004a s.7) att ungdomar med självskadebeteende vanligen inte avser att ta sitt liv.

Självskadandet kan vara ett tillvägagångssätt för att hantera outhärdliga känslor, dämpa ångest, hantera obehagliga minnen, hantera stress, minska nedstämdhet eller ett uttryck för självhat och vara en bestraffning mot sitt själv (Allmänna Barnhuset, 2004 s.9,10; SOU 2003:127b s.211,212; Socialstyrelsen, 2004a s.13). En del skadar sig själv för att den fysiska smärtan kan dra uppmärksamheten från den inre känslomässiga smärtan eller för att ett fysiskt sår gör denna dolda smärta synlig och verklig. Vissa vill se den fysiska skadan läka, vilket kan ge hopp om även känslomässig läkning. Andra skadar sig själva för att kunna känna något över huvud taget. Självskadande kan också vara ett sätt, att utan ord, berätta om övergrepp (SOU 2003:127b, s.212; Allmänna Barnhuset, 2004 s.10).

Det finns de förklaringsteorier som fokuserar på svårigheter i tidiga relationer eller individens brister på att emotionellt kunna reglera känslor. Det finns biologiska teorier som menar att dessa individer har svårigheter med att kontrollera impulser eller att de har en störd funktion

hos kroppens egna endorfiner² som bidrar till att de inte känner någon fysisk smärta (Socialstyrelsen, 2004a s.8).

Enligt Levenkron är en person som skadar sig själv ”ofta plågad av rädsla av att vara otillräcklig” (ibid. s.28).

Överläkare Judit Ljungberg Miklos menar att det är viktigt att ha i åtanke att beteendet är ett symptom, därmed inte en diagnos, och att det kan vara allt ifrån tillfällig vantrivsel till djupa psykiska problem som är bakgrunden till problematiken (Stadler, 2001).

Karin Johannisson (1997), professor i idé- och lärdoms historia vid Uppsala universitet, ser kroppen som något som ”formas av och i världen” (ibid. s.9). Johannisson beskriver bland annat fallet ”Sara-Stina”, född 1763 utanför Strängnäs, och hennes självdestruktiva beteende. Som sexåring skickas Sara-Stina för att handla bröd men tappar myntet. Hon träffar då en man som lovar henne ett nytt mynt om hon blir hans. I tron att han menar att han ska ta henne som sitt barn och rädd för följderna av att hon tappade myntet, går hon med på detta. Sara-Stina har beskrivit hur han då blev en ond ande och tvingade henne ge upp sin kropp och själ samt att hålla detta hemligt för sin omgivning. Mannen visar sig för henne vid ytterligare två tillfällen då hon är tio respektive tretton år gammal. Som fjortonåring börjar Sara-Stina att svälja bland annat knappnålar, bita sig i armar och fingrar, ge sig själv örfilar och ta strypgrepp om sin egen hals. Fallet blir känt i omgivningarna runt staden, kyrka och myndigheter ingriper, man misstänker att flickan har blivit besatt av demoner. I nutid kan man, efter att ha läst vad som skrivits om fallet, inse att det var uppenbart att Sara-Stina blivit utsatt för sexuella övergrepp som barn. Johannisson menar att orsakerna bakom ett självskadebeteende kan vara att försöka skapa sig en identitet eller längtan efter bekräftelse, tröst och uppmärksamhet. Johannisson anser att de behoven är starkare än smärtan som lösgörs i samband med själva handlingen. När det gäller Sara-Stina så skriver Johannisson att uppmärksamheten kring denna flicka pressade henne till att oavbrutet återskapa sina symptom.

Mary Pipher, amerikansk psykolog, beskriver de paralleller hon drar mellan flickors självskadebeteende och den västerländska kvinnorollen (Socialstyrelsen, 2004a s.9; Socialstyrelsen, 2004b s 23). Pipher anser att flickor idag har svårigheter att under puberteten

² Endorfiner = ämnen med morfinliknande verkan som tillverkas av kroppen (Svenska Akademien, 2004)

utveckla en sund självkänsla (Socialstyrelsen, 2004a s.9). Detta jämför hon med då hon själv var tonåring och drar slutsatsen att dagens flickor har det svårare, och att detta beror på att de är mer förtryckta. De lever i ett farligare samhälle med en hård press på att kvinnor ska vara vackra och sofistikerade (Pipher, 1998 s. 10). Följden blir att när flickor träder in i puberteten utsätts de för en oerhörd press från omvärlden (såsom skola, media och kompisar) att utveckla ett falskt själv, de blir de som de förväntas vara (ibid. s.39). Deras inre egenskaper såsom intelligens och förmåga till medkänsla värderas inte lika högt som utseendet. Klyftan mellan flickornas sanna själv och samhällets syn på vad som kännetecknar en kvinna är, enligt Pipher, för stor. Pipher menar vidare att de flickor som skadar sig själva saknar flera, eller mer effektiva, strategier för att hantera denna stress som samhället orsakar hos dem. Dessa flickor har mindre egen styrka, men också ett svagare stöd från omgivningen (Socialstyrelsen, 2004a s.9)

Det finns även en mängd ungdomar med självskadebeteende som har varit med om olika former av kränkningar, trauman eller misslyckanden (ibid. s 35). Socialstyrelsen (2004a s.35) anser dock att den rimligaste hypotesen till beteendets orsaker är att det inte beror på endast en omständighet, utan att det är flera faktorer som samverkar.

3.4 Förebyggande insatser och stöd

Det finns tämligen obefintlig forskning kring förebyggande insatser gällande självskadeproblematik (Allmänna Barnhuset, 2004 s.11). Den befintliga forskningen är dock enad i vikten av att satsa på förebyggande åtgärder och att tidig upptäckt av självskadebeteende är angeläget (Socialstyrelsen, 2004a s.35; Skolverket, Socialstyrelsen & Statens folkhälsoinstitut, 2004 s.10; SOU 2003: 127a, s.392). För att tidig upptäckt av beteendet ska vara möjligt krävs att det finns personer i ungdomarnas närhet som de kan prata med. Ju större klasser och ju färre elevvårdande personal, såsom exempelvis kuratorer, desto större är risken att ungdomarna och deras varningstecken blir förbisedda (SOU 2003: 127b s. 195-196). Åkerman (2007) anser att det är viktigt att man ser alla barn och ungdomar samt ger dem deras egen tid. Hon beskriver hur hon själv länge känt sig osynlig i skolan, och att det bidrog till att hon hittade på diverse åkommor som gjorde att hon fick uppmärksamhet. Detta ledde i sin tur till att hon började med sitt självskadebeteende (Åkerman, 2005, 2007). Ett viktigt behov för ungdomar är att det finns vuxna, disponibla för samtal, i deras närmiljö (Socialstyrelsen, 2004a s. 2, s. 35). Det är angeläget att minimera risken för att ungdomar

känner sig så pass ensamma och övergivna att det leder till att de skadar sig själva (SOU 2003: 127b s.195-196). Alla barn och ungdomar, och synnerligen de som mår psykisk dåligt, behöver bli sedda, accepterade och behövda. Ungdomar som skadar sig själva behöver mycket uppmärksamhet, särskilt i andra situationer än när de skadar sig själva (Allmänna Barnhuset, 2004 s. 12; SOU 2003: 127 b s.212).

Som hjälpare gäller det att visa ett intresse, inlevelse, en vilja att förstå och att försöka hjälpa till att skapa en förändring (Socialstyrelsen, 2004a s.35). Man ska våga se tecknen och ställa frågor kring dem (ibid. s.31). Socialstyrelsen (2004a s. 31) menar att då även många ungdomar döljer sitt självskadebeteende så vill de vanligtvis att någon vuxen i deras närhet ska förstå och bry sig om dem.

Allmänna Barnhuset (2004 s.11, 50) presenterar i sin rapport positiva resultat av att insatser som allmänt stärker ungdomars självkänsla och förmåga att hantera svårigheter, samt att höja kompetensen hos skolpersonal gällande att upptäcka signaler på att elever inte mår bra, bidrar till att minska riskfaktorerna för självskadebeteende. Socialstyrelsen (2004a s. 35) bedömer att medvetenhet om beteendets existens förbättrar möjligheterna för tidig upptäckt av ungdomar med problematiken.

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Coping

Det engelska begreppet "Coping" översätts lämpligast till "hantering" eller "bemästringsförmåga" och är ett betydelsefullt begrepp inom jagpsykologin (Payne, 2002 s.247; Cullberg, 2005 s.357). Varje individ besitter sin egen "coping" med sina egna strategier, som dels är knuten till personligheten men som även utvecklas med åldern. Coping kan förklara varför olika personer kan reagera olika på samma påfrestning (Cullberg, 2005 s.357). Det finns både bra och dåliga copingstrategier. Copingstrategier har vissa likheter med våra psykiska försvarsmekanismer, som även de är sätt att hantera inträffade händelser. Weisman menar att skillnaden mellan coping och försvarsmekaniserna är att medan coping riktar sig mot ett känt problem, är vi inte medvetna om vad försvarsmekaniserna riktas mot. Copingstrategier är på så sätt mer medvetna än försvarsmekaniserna (Onkologkuratorerna vid Örebro Regionsjukhus, 2001).

4.2 Skam

Skam innebär, enligt Sheff, en mängd olika känslor som bland annat ingriper en negativ självbild. Känslorna kan variera från känslor att vara obekväma i situationen till smärtsamma känslor av förnedring (Engdahl & Larsson, 2006 s.123). Motpolen till skam är stolthet. Skam påverkar, mer än någon annan emotion, individens självkänsla och den sociala interaktionen (Scheff & Starrin, 2002 s.169). Scheff och Starrin (2002) anser att skamkänslor ofta trängs bort eller döljs i samhället. Att det istället är främst tankar och handlingar som värderas vilket får konsekvensen att emotionernas betydelse förbises. Sociologen Charles H Cooley menar (enligt Scheff & Starrin, 2002 s.169) att skam och stolthet är följder av att individen ser sig själv genom den andres perspektiv. Han hänvisar till sitt begrepp "spegeljag" som innefattar den föreställning individen har av sin verkan på andra. Cooley delar upp spegeljaget i tre beståndsdelar; föreställningen om hur man framstår för den andra personen, föreställningen om den andres bedömning samt den självkänsla individen innehar (ibid. s 169-170). Enligt Scheff och Starrin (2002 s. 172) innebär varje relation känslor av något slag. När en skamsituation förekommer blir dialoger lätt stela. Då känslorna består av skam blir följden automatiskt att individen undertrycker dessa känslor, men om känslorna tvärtom synliggörs kan man även synliggöra tillståndet i relationen (ibid.). Sheff menar att det vanligaste uttrycket för skam är svårigheter att se andra i ögonen (Engdahl & Larsson, 2006 s.123).

5. Metod

5.1 Metodval

För att undersöka gymnasiekuratorers erfarenheter av elever med självskadebeteende har kvalitativa intervjuer använts som metod. Kvale (1997 s.9) menar att kvalitativa intervjuer är särskilt lämpade för att förstå världen ur respondentens synvinkel och undersöka dennes erfarenheter. Då detta överensstämmer med undersökningens syfte, var denna metod ett givet val. Kvale (ibid. s.82) menar vidare att den stora fördelen med den kvalitativa intervjun är dess öppenhet. Andra fördelar är att intervjun ger möjligheten att få reda på vad respondenten anser är betydelsefulla aspekter av fenomenet samt hur denne definierar och avgränsar det (Lantz, 1993 s.19). I Bell's (2006 s.158) jämförelse mellan kvalitativa respektive kvantitativa metoder visar han på den kvalitativa intervjuns flexibilitet. Detta skiljer sig avsevärt ifrån kvantitativa studier där följdfrågor inte är möjliga i samma mån. En nackdel med den kvalitativa intervjun är att den tar ganska mycket tid i anspråk för forskaren, vilket gör att det oftast finns utrymme för endast ett fåtal intervjuer (ibid.).

Vid val av intervju beslöts redan vid uppsatsens inledningsfas att denna skulle vara av semistrukturerad form. En semistrukturerad intervju är varken helt strukturerad eller helt ostrukturerad, utan den hamnar mitt emellan dessa två skilda strukturer (Bell, 2006 s.162). Den innebär att man har en färdig lista med ämnen som ska tas upp under intervjun och frågor som ska besvaras. Utrymmet finns dock för att låta respondenten utveckla sina idéer och tala mer detaljerat om det som denne tar upp (Denscombe, 2006 s.135).

5.2 Urval

Undersökningen grundas på ett strategiskt urval, som syftar till att ge en sådan bra utgångspunkt som möjligt för insamlandet av forskningsdata genom att taktiskt välja de kontakter som kan tänkas ge mest information (ibid. s.9). Därför kontaktades kuratorer på gymnasieskolor, då mina misstankar bestod i att de oftare kommer i kontakt med elever med självskadebeteende än kuratorer på grundskolan. Min bakgrund till denna hypotes var att, då självskadebeteende oftast börjar tidigt i tonåren (Allmänna Barnhuset, 2004 s.4, 9, 10; SOU 2003:127b s.211), skulle det vara vanligare på gymnasiet då de elever som börjat med beteendet troligtvis inte hunnit blivit upptäckta eller hjälpta under grundskoletiden. En annan aspekt är att mina erfarenheter säger mig att gymnasieskolor oftare är större än de skolorna

med endast högstadiel elever. Om dessa hypoteser stämmer eller inte, ska jag låta vara osagt, men efter vad som har framkommit i intervjuerna har dessa misstankar stärkts från min sida. I första kontakten med kuratorerna tillfrågade de om de ansåg att de hade erfarenheter att bidra med i denna undersökning, tanken bakom detta var att ”sortera bort” de utan erfarenheter vilket visade sig inte bli någon – samtliga kontaktade kuratorer hade erfarenheter att bidra med.

5.3 Genomförande

Efter att fem gymnasieskolor hade valts ut, ringde jag till respektive skolas kurator och presenterade och min problemformulering. Kuratorn tillfrågades om han/hon kände att denne skulle ha något att bidra med gällande erfarenheter av självskadebeteende bland sina elever, och om de i så fall skulle vara intresserade av att ställa upp på en intervju. Samtliga uppringda kuratorer menade att de hade erfarenheter som de var beredda att dela med sig av. Vi bokade tid för intervju, och ett introduktionsbrev³ skickades innehållande bland annat mina kontaktuppgifter, syftet med intervjun och bekräftande av den tid som vi tillsammans kom överens om i telefonsamtalet.

Samtliga intervjuer genomfördes i respektive kurators samtalsrum och spelades in, efter samtycke, med hjälp av mp3-spelare. Denscombe (2006 s. 145-146) framhåller att ljudupptagningar är en vanlig metod för att uppta intervjudata, och att metoden innebär en permanent och komplett dokumentation när det gäller det som yttras under intervjun. Kvale (1997 s.147) menar att en fördel med att spela in intervjuerna är att intervjuaren då kan koncentrera sig på ämnet under själva intervjun samt att möjligheten finns att efter intervjun återvända till det inspelade materialet.

Innan intervjun tillfrågades kuratorerna om de hade mottagit introduktionsbrevet och om de hade några frågor kring detta. Därefter fick de allmän information om intervjun och deras rättigheter, vilka redovisas utförligare under rubriken ”etiska överväganden”. Kuratorerna uppmanades att berätta episoder och händelser ur sitt arbete på skolan för att förtydliga sina upplevelser och erfarenheter.

³ Se bilaga 1

Innan intervjutillfället hade en intervjuguide⁴ med ämnen samt några mer ingående frågor förberetts. Syftet med denna var att den kunde användas till att falla tillbaka på då detta var nödvändigt samt som en checklista så att inga viktiga ämnen eller frågor skulle förglömmas. Efter hand då jag fann att somliga frågor på intervjuguiden fungerade mer eller mindre bra, reviderades den.

Intervjuerna tog cirka en timme vardera. Inga anteckningar fördes under intervjuernas gång eftersom min intention med intervjun var att den huvudsakligen skulle inrikta sig på det sagda ordet samt att jag antog att anteckningskrivande skulle innebära en distrahering för både mig såväl som för kuratorerna. I några intervjuer tycktes kuratorerna lätt komma in på sidospår ifrån ämnet. Någon hade benägenhet att tala om självskadebeteende utifrån sin definition, då jag fick konkretisera frågorna till att handla om ungdomar som exempelvis skär sig själva. Under intervjun antog jag att det rörde sig om glömska av den avgränsning jag gjort i begreppet, men i efterhand tänker jag att jag inte var tillräckligt tydlig i samtliga intervjuer om min avgränsning. Avgränsningen hade kuratorerna i förväg fått skriftligt i introduktionsbrevet, och jag redogjorde även muntligt för denna innan intervjuns början. Då utvecklingarna framträdde kunde jag ha varit tydligare och påminna om den avgränsning jag gjort. Därmed hade tid sparats och eventuella missförstånd undvikits. Samtliga kuratorer tycktes förberedda inför intervjun och mottog mig mycket väl.

5.4 Bearbetning och analys

Efter genomförd intervju transkriberades det inspelade materialet och skrevs ut för vidare analys. Kvale (1997 s.155) menar att transkribera stora mängder intervjumaterial ofta är tröttnande och stressigt. Trots att denna undersökning endast omfattade fem intervjuer, kände jag av denna trötthet och stress. Transkriberingen var dessutom mer tidskrävande än vad min planering hade tagit hänsyn till. Detta ska jag komma ihåg, om det blir fler uppsatsarbeten för min del. Kvale menar vidare att strukturering av materialet i en text ger överblick och är i sig en början till en analys. Att analysera betyder ”att skilja något i delar eller element” (ibid. s.167). En viktig del i analysen är att urskilja teman eller återkommande kopplingar mellan sina intervjuer (Denscombe, 2006 s.248), vilket jag har gjort ett flertal gånger. I analyseringen av materialet har utgångspunkten varit att arbeta utefter begreppet ”grounded theory”. Grounded Theory innebär att man formulerar teorier grundade på empiriska

⁴ Se bilaga 2

intervjuer, istället för tvärtom (Kvale, 1997 s.265). Som forskare ska man därmed gå in i ämnet med öppet sinne istället för att pröva någon teori (Denscombe, 2006 s.253). I denna undersökning har detta inneburit att vid utformande av intervjuguiden, vid genomförande av intervjuerna samt i bearbetning av materialet, har jag strävat efter att inte styra utefter passande teorier. Min inställning har istället varit att, som Denscombe (ibid) åsyftar, att gå in i ämnet med ett öppet sinne.

5.5 Resultatens tillförlitlighet

Liksom Denscombe (2006 s.33) poängterar så genomförs undersökningar normalt inte med obegränsad tid och obegränsade resurser. Detta avser även denna undersökning, och på grund av begränsad tid intervjuades endast fem kuratorer. Kan man då påstå att denna undersöknings resultat är generaliserbara? Svaret är nej. Kvale (1997 s.261) menar dock att målet med samhällsvetenskaplig forskning inte behöver vara att resultaten är generaliserbara, tonvikten kan istället ligga på kunskapen och dess sammanhang.

I forskningssammanhang talar man om validitet och reliabilitet. Validitet innebär om man har undersökt det som varit avsikten att undersöka (Kvale, 1997 s.85) och då om metoden för materialinsamlingen har varit den mest lämpade (Denscombe, 2006 s.283). Reliabiliteten mäter resultatens tillförlitlighet (Kvale, 1997 s.85, 213). Man bör således alltid sträva efter hög validitet och reliabilitet i forskningssammanhang.

5.5.1 Validitet

Då denna uppsats syfte vara att undersöka gymnasiekuratorers erfarenheter av elever med självskadebeteende, anser jag att kvalitativa intervjuer var den givna metoden för materialinsamling. Man kan dock i efterhand fråga sig hur hög validitet intervjuerna har. Jag kan exempelvis ha gjort feltolkningar av respondenternas uttalanden. För att försäkra mig om att inte detta skulle ha skett kunde jag ha, som Denscombe (2006 s.251) föreslår, låtit respondenterna fått möjlighet att ta del av resultaten och gett sina synpunkter. Detta har jag inte gjort, vilket kunde ha ökat undersökningens validitet avsevärt.

Triangulering, det vill säga då man använder flera olika metoder för att säkerställa sina resultat (Denscombe, 2006 s.103), har inte varit möjligt i denna undersökning på grund av

tidsbrist. Det skulle annars ha varit intressant att undersöka vilka upplevelser respektive skolas elever har av självskadebeteende för att sedan jämföra dessa med kuratorernas.

5.5.2 Reliabilitet

Skulle då en annan forskare kommit fram till samma resultat som jag? Undersökningar som gjorts har visat att intervjuer och dess resultat har sett olika ut beroende på vem som ställer frågorna. Intervjuarens kön, ålder och etniska ursprung är variabler som har visat sig påverka resultaten mest. Dessa variablers inverkan beror på vem som intervjuas, samt vilken typ av ämne som avhandlas (Denscombe, 2006 s.138). I denna undersökning förmodar jag att dessa variabler inte haft någon större inverkan på forskningens resultat. Jag kan dock ana att om jag vore förälder, att intervjun skulle ha fokuserats mer på föräldrars roller och dilemman i denna problematik. Detta skulle då säkerligen ha varit ett större intresse både från min sida och av de respondenterna med barn. Kvale (1997 s.258) menar att det mellanmännsliga samspelet under intervjun har stort inflytande över dess resultat. Respondenternas samt forskarens förväntningar på intervjun kan även de oavsiktligt ha en viss effekt (ibid.). Ledande frågor kan ge felaktiga och snedvridna svar (ibid. s.145). Kvale (1997 s.145-146) menar dock att det många gånger ställs för få medvetet ledande frågor. Han framhåller att ledande frågor inte alltid minskar intervjuarens tillförlitlighet, de kan även förstärka den. Hans resonemang är att frågorna kan användas för att kontrollera reliabiliteten hos intervjupersonernas svar, och ska därför inte ses som enbart något negativt. I undersökningen förekom en del ledande frågor, vissa kanske hade inverkan på respondenternas svar men jag tror att flertalet tvärtom var till hjälp för att undvika feltolkningar ifrån min sida.

5.6 Etiska överväganden

Denscombe (2006 s. 130) anser att det är av stor etisk vikt att man som forskare har samtycke från respondenten inför en intervju, samt att man är öppen med att materialet ska användas i forskningssyfte. För att förtydliga respondentens rättigheter kan man innan intervjun klargöra dess frivillighet samt om möjligheten att avstå att besvara en viss fråga eller att när som helst avsluta intervjun (Bell, 2006 s. 54). Bell (2006 s.157) anser att det inte räcker med att ge denna information muntligt, utan att respondenten bör få denna skriftligt en tid innan intervjun och då har chans att ångra sin medverkan. Med detta som bakgrund skickades ett introduktionsbrev med information om intervjun samt några teman som skulle behandlas under densamma. I brevet stod också att det gick bra att kontakta mig om man hade ånkrat

sin medverkan eller hade frågor kring den. Innan intervjun förtydligades respondenternas rättigheter att när som helst avbryta intervjun eller välja att inte besvara vissa frågor.

Eftersom det i några av de utvalda kommunerna endast finns någon enstaka gymnasieskola, och därmed ett litet antal gymnasiekuratorer, valde jag att garantera anonymitet när det gäller såväl dokumentation som annan framställning av materialet. Anonymiteten avser därmed inte bara kuratorernas namn eller deras respektive skola, utan även skolans kommun. Grundtanken till mitt val att bruka anonymitet var att kuratorerna därmed skulle få chansen att vara så öppna som möjligt under intervjuerna, och att de inte skulle behöva tänka på hur de skulle framställas i uppsatsen. De underättades även att det inspelade materialet skulle behandlas konfidentiellt, endast avlyssnas av mig personligen samt att det skulle raderas så fort uppsatsen examinerats.

5.7 Källkritik

Trots att självskadebeteende bland ungdomar är ett komplext och aktuellt ämne som berör många, har det bedrivits förvånansvärt lite forskning kring problematiken. Konsekvensen av detta är att det har varit svårt att hitta litteratur om beteendet. Socialstyrelsen har publicerat ett antal rapporter i ämnet, dessa har varit aktuella och behandlat relevanta aspekter. Dessvärre har deras innehåll varit tämligen snarlikt. Detta kan bero på att, liksom rapporterna anger, att forskning kring ungdomar med självskadebeteende är bristfällig. Värt att understryka är att den angivna litteraturen, samt rapporterna, till stor del har behandlat flickors självskadebeteende och helt uteslutit pojkarnas.

6. Empiri och analys

I detta kapitel redogörs den insamlade empirin samt analys kring densamma. Materialet redovisas utifrån teman för att tydliggöra och göra texten mer överskådlig. I empirin presenteras fem gymnasiekuratorers tankar och erfarenheter kring elever med självskadebeteende. Samtliga kuratorer arbetar på olika skolor, med elevantal från cirka 600 till cirka 1 100, i södra Sverige. För att kunna särskilja de olika kuratorerna har de fått varsin beteckning; kurator 1, kurator 2, kurator 3, kurator 4 samt kurator 5. Oavsett om kuratorn är en man eller kvinna, benämns denne som ”hon” i denna framställning, för att på så sätt underlätta läsningen. När definitionen självskadebeteende används avses den definition som genomsyrar denna uppsats, oavsett vilken definition varje enskild kurator har.

Skolornas programutbud är varierade, men flera av skolorna har flertalet teoretiska program såsom exempelvis samhällsprogrammet och naturvetenskapliga program. Nedan följer ett kort sammandrag av respektive kurator och dennes skola. Då det inte har framkommit i samtliga intervjuer vad kuratorn arbetat med tidigare, förekommer inte denna uppgift i varje sammandrag.

Kurator 1 arbetar sedan fyra år på en skola med cirka 750 elever.

Kurator 2 har arbetat på den aktuella skolan i nästan tjugo år, dessförinnan har hon varit kurator på en grundskola i samma kommun. På skolan går cirka 1 100 elever, och där finns ytterligare en kurator.

Kurator 3 har arbetat på sin skola i nästan tre år. På skolan går cirka 900 elever.

Kurator 4 arbetar sedan fyra år på en skola med cirka 600 elever.

Kurator 5 arbetar sedan i början av året som kurator på två skolor med cirka 950 respektive cirka 980 elever. På skolorna arbetar ytterligare två kuratorer. Innan skolkuratorsyrket har personen arbetat inom bland annat barn- och ungdomspsykiatri där vederbörande även haft kontakt med ungdomar med självskadebeteende i olika former.

6.1 Definition av självskadebeteende

6.1.1 Empiri

Kurator 1 menar att begreppet självskadebeteende är stort och involverar inte bara de personer som skär sig. Kuratorn uttrycker att ”alla som så att säga, mår dåligt och använder

sin kropp till att liksom uttrycka det här onda på något sätt, jag sätter in till exempel anorexi, bulimi på ett självskadebeteende också”. Kurator 1 menar att självskadebeteende även kan inkludera droger, tablettmissbruk eller att dricka kopiösa mängder alkohol. Hennes erfarenheter är att dessa beteenden ofta hör ihop. När det gäller att skära sig och ätstörningar kan hon se en klar koppling mellan dessa två beteenden. Kurator 1 uppskattar att en övervägande del av de elever, som hon varit i kontakt med, som har skurit sig även har haft ätstörningar.

Kurator 2 kommer först att tänka på, som hon uttrycker, ”det här synliga, alltså det inre som ger det yttre synliga, som att rispa sig, skära sig, sticka sig eller så [---] med verktyg, redskap av något slag, med naglar”. Kurator 2 fortsätter därefter med att berätta att hon även kan se ätstörningar, såsom anorexi och bulimi, som en typ av självskadebeteende då detta blir ett beroende och står för något bakomliggande. Vederbörande menar att om man skulle vilja dra begreppet ytterligare ett steg, kan man diskutera om även drogberoende också kan tillhöra ett självskadebeteende.

Kurator 3 berättar att det hon räknar in i självskadebeteende är de personer som skär sig eller utsätter sig för händelser som man kan blanda ihop med suicidförsök, som till exempel att kasta sig framför bilar. Hon räknar även in missbruk i begreppet; ”för mig är det ganska liktydigt, att man dricker på ett speciellt sätt eller använder droger, så tycker jag att det är ett självskadebeteende”. Kurator 3 menar vidare att skära sig eller missbruka är två uttryckssätt för att reducera den bakomliggande orsaken till beteendet.

Kurator 4 beskriver att det första hon kommer att tänka på vid begreppet självskadebeteende är de personer som skär sig själva i armarna eller på andra delar av kroppen. Senare under intervjun reflekterar kurator 4 ytterligare på begreppet och uttrycker att det finns många olika sätt att skada sig själv på, vilket att skära sig är ett. Vederbörande kan tänka sig att även räkna in exempelvis de personer som dricker hejdlöst och ätstörningar i beteendet. Vederbörande berättar att skära sig själv och ätstörningar nästan hänger ihop och att det är vanligt att man har bägge problematikerna.

Kurator 5 anser att ramen för vad som tillhör självskadebeteende är bred och flexibel. Hon menar att barn och ungdomar kan ha självskadebeteende på många olika sätt, men att de alla har gemensamt att beteendet är ett rop på hjälp. Kurator 5 anser att självskadebeteende är

indelad i tre faser av rop på hjälp där ätstörningar är fas ett, att skära sig fas två och att i fas tre är beteendet så pass akut att ambulans till sjukhus är nödvändigt.

6.1.2 Analys

Samtliga kuratorer föreföll ha *vida definitioner* vad de anser tillhör begreppet självskadebeteende. De nämner att självdestruktiva handlingar, såsom ätstörningar och missbruk, kan räknas in i begreppet. Samtliga kuratorer nämnde dock att skära sig eller liknande tillhör ett självskadebeteende. Om detta beror på att jag avgränsat min undersökning till att handla om detta beteende, vilket kuratorerna var medvetna om, eller om det faktiskt är så att de automatiskt sammankopplar dessa två begrepp ska jag låta vara osagt. Kuratorernas definitioner är relativt lika dem emellan, men de saknar samtliga den avgränsning som Socialstyrelsen gjort av begreppet. Socialstyrelsen (2004a s.7) definierar begreppet som ett beteende där individen skadar sig själv, med konsekvensen en lätt till medelsvår yttre kroppsskada, utan uppsåt att ta sitt liv. Socialstyrelsen (2004b s.7) avgränsar sin definition till att utesluta annat självdestruktivt beteende såsom missbruk, sexuellt eller annat utagerande beteende.

Gällande den nära kopplingen mellan *självskadebeteende och ätstörningar*, som bland annat kurator 1 pratar om, har flera undersökningar visat att dessa två beteenden ofta är förenade. Favazza har gjort en undersökning av förekomsten av ätstörningar bland 65 psykiatriska patienter som vårdades på grund av sitt självskadebeteende. Ungefär hälften av patienterna uppgav att de hade eller hade tidigare haft en ätstörningsproblematik. I en annan studie, genomförd av Thomas Paul, visade det sig att av 376 patienter med ätstörningar hade 35 % någon gång medvetet vållat sig en fysisk skada på kroppen. Det finns fler studier, angående sambandet mellan självskadebeteende och ätstörningar, som resulterat i liknande siffror (Socialstyrelsen, 2004a s.24).

6.2 Kuratorernas erfarenheter

6.2.1 Empiri

Kurator 1 uppger att hon kommer i kontakt med ungefär tre till fyra elever varje termin med självskadeproblematik, vilket hon inte anser är ett stort antal. Under de fyra åren kurator 1 har arbetat på vederbörande skola upplever hon inte att det har skett någon ökning av beteendet. När det gäller kontakten med dessa elever så berättar hon att det inte händer att någon elev kommer till henne och i första andetaget berättar att denne skär sig själv. Vanligtvis är det istället så att mentorer tar kontakt med henne och berättar att de känner en oro för någon elev. Det kan även vara exempelvis ett byte av program som gör att eleven blir aktuell hos kuratorn. Självskadebeteendet kan sedan bli synligt efter att kontakten har etablerats. Kurator 1 berättar att eftersom dessa elever är duktiga på att dölja sitt beteende kan det ta år innan problematiken kommer till hennes kännedom. Gällande de elever med självskadebeteende så har de vanligtvis varit flickor som varit väldigt duktiga i skolan, haft bra familjekontakt men som har haft höga krav på sig själva. Deras självskadebeteende har oftast börjat någon gång under högstadiet, och vissa kan till och med relatera till någon händelse som utlöste beteendet. Kurator 1 berättar att hon inte har varit i kontakt med någon elev som endast har skurit sig någon gång utan att det har varit ett omfattande beteende. Hon uttrycker att:

när man gör det så gör man det, liksom, fullt ut på nåt vis. Och då mår man så dåligt så då behöver man hjälp. Det primära är ju att få de att sluta att göra det, men det är ju svårt. De behöver proffshjälp då för då har det gått så långt...

Kurator 2 anser att självskadeproblematik bland skolans elever inte är något vanligt förekommande. Hon upplever att beteendet har gått i vågor under årens lopp, och att fenomenet inte är något nytt. Kurator 2 uppger att hon kommer i kontakt med ungefär fem elever varje läsår med självskadebeteende. Hon berättar att det var fler för några år sedan, detta tror hon beror på att det idag finns mer hjälp att få för ungdomar utanför skolans värld. De elever med självskadebeteende som kurator 2 varit i kontakt med har kommit till henne av andra orsaker. Det kan exempelvis ha varit så att de har varit nedstämda, känt sig utanför eller haft det jobbigt hemma. Hon upplever att de elever hon varit i kontakt med har levt med sitt beteende en längre period, att det inte är något nytt. Kurator 2 betonar att man inte ska anta att man som kurator kommer i kontakt med samtliga av dessa elever, vilket man inte gör.

En del av de elever med självskadebeteende, som kurator 2 varit i kontakt med, har kommit ifrån familjer där det har saknats känslomässig närhet. Hon berättar om en elev som exempelvis aldrig hade suttit i sina föräldrars knä. Kurator 2 upplever flickan som inbunden och att hon ville klara sig själv. Denna flicka var jätteduktig i skolan och kom ifrån en till synes jättebra familj som hade det ordnat för sig. Men där fanns, som sagt, inte en känslomässig närhet. En annan flicka har kommit ifrån en familj där det var kaos; socialen var inblandad, dålig ekonomi och rörigt. Men föräldrarna i denna familj var godhjärtade och snälla, men de hade inte den psykiska styrkan att hantera allt runt omkring dem. Ytterligare en flicka beskriver kurator 2 som ”väldigt svart”. Hon berättar att denna flicka var arg på sin pappa och levde lite farligt. I flickans liv fanns också inslag av för tidig sexualitet. Kurator 2 menar sammanfattningsvis att dessa elever kan vara väldigt olika, men att många av dem känner sig lite utanför och är sökande identiteter. Hon tror att det kan bli jobbigt för somliga elever efter att de har berättat för henne om sitt självskadebeteende. Hon säger att det är som om de har blivit ertappade med att göra något dåligt och att man har kommit åt deras hemlighet. Dessa elever skäms för sitt beteende och tycker att det är pinsamt. Många av dem tycker illa om sig själv på grund av sitt beteende, kurator 2 menar vidare att beteendet är någon form av självförakt.

Kurator 3 upplever att självskadebeteendet på skolan går upp och ner. Vederbörande poängterar att det med hög sannolikhet finns elever på skolan som skadar sig själva utan hennes kännedom: ”Jag tror nog att... om det är så som jag tänker att de är ambitiösa, att man nog kan lyckas hålla en viss nivå ibland, om det inte spårar ut, om de inte mår ännu sämre.” I en helt ovetenskaplig uppskattning gissar kurator 3 att det finns en i varje klass som skär sig själv. Hon berättar även att det kan finnas elever på skolan som har kontakt med psykiatri för sitt självskadebeteende utan att skolan får kännedom om detta. Under sina tre anställningsår på skolan har kurator 3 varit i kontakt med ungefär tio elever med självskadebeteendet. På vilket sätt dessa elever har blivit aktuella hos henne har varit varierande. Det är inte så att någon elev har kommit till henne och sökt hjälp därför att de skär sig. Det brukar då istället börja med att eleven kommer på grund av något annat problem som denne har, och att självskadebeteendet sedan kan ha blivit synligt efter ett tag. Kurator 3 berättar att hon upplever att det inte är något problem för dessa elever att de skadar sig själva. Det är något bakomliggande som är problemet, och självskadebeteendet är något som de skäms över och som de vill hemlighålla. Kurator 3 beskriver hur hon kan se två olika grupper av elever som skadar sig själva. Dels de som hemlighåller sitt, för dem, ångestreducerande

beteende, och de som visar sina ärr och sår tydligt genom att exempelvis ha kortarmade tröjor eller inlindade armar. Hon drar slutsatsen att den ena gruppen inte vill visa sitt självskadebeteende medan den andre gruppen vill dra människor till sig. I de två grupperna kan kurator 3 se vissa likheter mellan eleverna i respektive grupp. I den utåtriktade gruppen har eleverna ett mer offensivt beteende och betar sig inte så skötsamt i skolan. I den mer inåtvända gruppen är eleverna ambitiösa, inte vana vid att ta konflikter och har lite svårt att uttrycka sig när det gäller deras egna känslor.

Kurator 4 gör en uppskattning att hon kommer i kontakt med ungefär tre elever varje termin med självskadeproblematik, men tror samtidigt att det finns många fler på skolan som skadar sig utan hennes kännedom. Kurator 4 uppger att hon inte har varit i kontakt med lika många elever med självskadebeteende detta läsår, jämfört med förra läsåret. Precis som med annan problematik upplever kurator 4 att fenomenet verkar gå i perioder, kommer hon i kontakt med en elev som skär sig är det ofta att det kommer flera till hennes kännedom. Kurator 4 kan inte minnas att det har funnits någon elev som sökt henne på grund av sitt självskadebeteende. Det har istället varit så att där har funnits en kontakt, och att beteendet har synliggjorts efter ett tag. Kontakten kan ha påbörjats efter att eleven sökt upp kuratorn av någon annan anledning eller att kuratorn har sökt upp eleven på grund av exempelvis hög frånvaro. Kurator 4 berättar att det även är vanligt att lärare uppmärksammar att någon elev inte tycks må bra och att de då hänvisar eleven till kuratorn eller pratar direkt med vederbörande. Kurator 4 kan se att de elever hon haft med självskadebeteende har varit mer sökande och lättare att få en relation till, än andra elever. Ofta har dessa elever varit nedstämda och problematiken har ofta grundats i relationsproblem, som i sin tur har lett till ett självskadebeteende. När det gäller skolan kan kurator 4 inte urskilja något mönster gällande dessa elever. För vissa har skolan fungerat bra, en flicka som skar sig själv hade inte haft en enda frånvarotimme i skolan medan en annan inte skött skolan alls.

Kurator 5 har, trots att hennes arbete som skolkurator är tämligen nytt, fått kontakt med ett par stycken elever med självskadebeteende. Men för att förtydliga så har vederbörande kurator varit i kontakt med många fler ungdomar med självskadebeteende i tidigare yrken. Kurator 5 berättar att hon tror att problematiken går i vågor. Gällande problematikens förekomst säger hon att ”det händer nog mer än vad man ens kan fantisera, och man tänker ju lite på det ibland, men det är ju jättesvårt att komma in i den problematiken om de själva inte berättar”.

Hon upplever att problematikens förekomst har minskat de senaste fyra åren. Hon understryker att det säkerligen finns andra problematiker som har ökat, men att just självskadebeteende har minskat. Detta tror hon beror på att andra utomstående instanser jobbar annorlunda med beteendet idag, men också att man har fångat upp dessa elever tidigare än vad man gjort tidigare. De elever som kurator 5 varit i kontakt med under terminen har blivit inbjudna av henne på samtal, efter att vederbörande fått en viss indikation på att de inte har mått bra. Kurator 5 berättar att hon då har mailat dessa elever. I mailet har hon varit mycket noggrann att betona att det är en inbjudan och att det inte finns några krav eller förväntningar på eleven. Av de ungdomar med självskadebeteende som kurator 5 varit i kontakt med har ett flertalet varit invandrartjejer från olika delar av världen.

Jag tror det handlar om kulturella frågor eller en samhälls del att bli godkänd utifrån den de är. Att själva samhället, de länderna de kommer till, kanske ställer andra krav och att de bli bedömda på ett annat sätt för att de är invandrare. Att de inte känner sig deltaga i det svenska samhället, det kan vara det...

Kurator 5 upplever att elever med självskadebeteende skäms, hon berättar att det nästan är så att de ber om ursäkt sitt beteende. Deras skolgång har ofta rasat i takt med att de har mått dåligt. Vederbörande kurator berättar att dessa elever ofta tycker att livet är ganska meningslöst. Kurator 5 har erfarenheten att elever med självskadebeteende ofta har låg och destruktiv självkänsla. Hon får en känsla av att dessa elever lyfter över sig själva på andra på något vis. Att de ställer upp för alla andra för att någonstans finnas med.

6.2.2 Analys

När det gäller självskadebeteendets *förekomst* uppvisar kuratorerna liknande erfarenheter. Där det har framkommit, har de haft några stycken elever per termin med beteendet. Flera kuratorer menar att detta inte är ett stort antal. Detta kan bero på att de har så många elevkontakter varje termin med andra problematiker, att denna problematik inte är en av de största.

Socialstyrelsen (2004a s.7, 10, 34) beskrev 2004 hur rapporteringen av självskadebeteende ifrån professionella grupper hade ökat. Samtliga intervjuade kuratorer upplever dock att självskadebeteende bland eleverna har minskat. Detta kan förklaras med att, om Socialstyrelsens beskrivna rapportering stämmer, dessa kuratorer var med om denna ökning

och att beteendet nu har minskat. Andra möjliga förklaringar kan vara att självskadebeteende på dessa undersökta skolor har minskat, medan beteendet istället har ökat på andra skolor eller att socialstyrelsens rapportering faktiskt inte stämmer.

Kuratorerna uppgav att det vanligtvis, om inte alltid, är så att självskadebeteende bland eleverna framkommer först efter att en kontakt har etablerats. De berättar att det kan ta lång tid innan beteendet blir synligt, och att detta är ett problem. Anledningen till detta, uppger de, är att eleverna ofta skäms över sitt självskadande. Det är en hemlighet som innebär mycket *skam* och *stigmatisering*. Någon kurator har berättat att ibland har skammen varit så stor att eleven inte har kommit tillbaka för samtal efter att självskadebeteendet har ”avslöjats”. Skam är något centralt inom beteendet och tycks i hög grad påverka vad eleven väljer att berätta och för vem. Även begreppet stigma kan kopplas till självskadebeteende. Goffman definierar stigma som ”en egenskap som är djupt misskrediterande” (Engdahl & Larsson, 2006 s.112). Flera av de elever som kuratorerna beskrivit tycks se sitt beteende som ett stigma. Kuratorerna berättar hur dessa elever håller sitt beteende hemligt och när det blir avslöjat så är det som att de har blivit ertappade med att göra något hemskt. Bland annat kurator 5 berättar hur dessa elever har en negativ syn på sig själv, och att deras självkänsla många gånger är låg.

Kuratorerna kan se lite *olika mönster* gällande elever med självskadebeteende. Trots att dessa mönster sinsemellan skiljer sig en aning åt, finns där *vissa gemensamma nämnare*. Flertalet av kuratorerna tycks överens om att dessa elever känner sig lite utanför, antingen i skolan eller i samhället, och är av sökande identiteter. Man kan då fråga sig om kuratorerna kommer i kontakt med dessa ungdomar därför att de är lite utanför och sökande, eller om vederbörande elever använder sig av självskadebeteende i större utsträckning än andra ungdomar? Detta har varken jag, forskning eller kuratorerna något svar på, men det kan vara värt att ha i åtanke.

6.3 Orsaker till beteendet

6.3.1 Empiri

Kurator 1 uppfattar att det har blivit lite modetrend i att skada sig själv. Hon beskriver att i vissa gäng ska man göra det om man mår lite dåligt. Varför man skär sig, kan det finnas olika orsaker till enligt kurator 1. Hon menar att somliga gör det för att de mår så fruktansvärt

dåligt, men har även träffat några elever som skär sig därför att andra gör det. Kurator 1 menar att samhället, och framför allt skolan, skapar mycket förväntningar på barn och ungdomar som kan vara bidragande faktorer till att man börjar skada sig själv.

I dagens samhälle är det tyvärr så att båda föräldrarna nästan måste jobba till exempel. Tiden finns inte att umgås, alltså, det är så jättemycket, det är så komplicerat. Å, jag skulle kunna sitta här... jättemycket... men det sätts mycket krav på dem som gör att det blir ett inre krav på dem på något sätt. Det är klart att vi vuxna och samhället orsakar, hela omvärlden gör att vi sätter en press på våra unga som gör att... vissa klarar det men andra gör det inte.

Kurator 2 berättar att hon tror att självskadebeteende grundar sig i att man har kommit på denna strategi för att lindra det onda, att beteendet blir som en slags strategi för egen medicinering av ångest och förtvivlan.

Det är inte bara att jag får för mig att jag ska rispa mig, utan det är något som gnager, det är en oro, det är en otillfredsställelse, det är en... ja, ångest kan det vara ibland, men det behöver inte vara så starkt utan någon krampig känsla på nåt vis som man inte kan hantera...

Kurator 2 benämner självskadebeteende som en typ av ett beroende. Med detta menar hon att det lindrar en inre ångest och elever har berättat för henne att det har känts skönt när de har skurit sig. De har berättat att själva snittet inte har gjort ont, utan att det istället har avlett dem ifrån deras dåliga mående. Kurator 2's erfarenheter säger henne att ungdomar inte skär sig för att få uppmärksamhet. Hon tycker tvärtom att dessa elever ofta är mycket duktiga på att dölja sitt beteende. Däremot kan hon minnas någon flicka som, när hon hade slutat skada sig själv, dök upp i kortarmade tröjor som åskådliggjorde hennes ärr. Kurator 2 kan se att skolan kan vara en bidragande orsak till att elever mår dåligt och börjar med ett självskadebeteende för att hantera sitt mående. Det hon syftar på då är att det många gånger är oklart för eleven vad som förväntas av denne och vad som egentligen ska göras. Kurator 2 menar att elever behöver närmare kontakt med sina lärare, och tycker därför att självstudier, som idag är en vanlig arbetsmetod på gymnasieskolan, är bedrövligt. Hon menar att alla elever inte kan hantera självstudier och att detta då skapar oklarheter och kaos. Kurator 2 hänvisar till forskning som har gjorts som visar att ungdomar är tvungna att skapa så många beslut och jobba självständigt, men deras hjärna är rent anatomiskt inte mogen för att kunna hantera

detta. Konsekvensen blir att eleven blir stressad och mår psykiskt dåligt. Vederbörande kurator att hon har varit med om att självskadebeteende ”smittar”. Hon hade en flicka som var inlagd på psykiatri av andra orsaker men där började hon skära sig själv eftersom andra patienter på avdelningen gjorde detta. Kurator 2 tror att ”smitta” har sin grund i att man vill testa nya saker, och kanske vara lite äventyrlig. Hon menar att vissa personligheter får utlopp av en inre kick av att leva lite farligt. Kurator 2 poängterar dock skillnaden mellan att testa fram självskadebeteende efter en smitta och de personer som har beteendet som ett beroende för att avleda ifrån sitt psykiska mående.

Kurator 3 formulerar det hon anser är bakomliggande orsaker till självskadebeteende enligt följande:

Alltså, jag tror att det är ett dåligt mående, ett psykiskt dåligt mående som på något vis eskalerar... och just metoden...de som jag har pratat med de har fått det ifrån någon annan...alltså att ”någon sa på skolan att när jag mår så dåligt så brukar jag skära mig för att få det att sluta” och det kan vara så att det liksom smittar...så det kan säkert gå lite trend i det där...men jag tror att man måste ha något för att kunna göra det...

Kurator 3 beskriver att denne kan se två olika grupper av elever som skadar sig själva. En grupp som gör det för uppmärksamhet medan en annan grupp gör det därför att de mår så dåligt att de inte ser någon annan utväg.

Kurator 4 ser självskadebeteende som ett uttryck och att eleverna har mycket ångest då de skär sig. Hon berättar att hon ibland har en känsla av att eleven har fått beteendet från någon annan, att det kan finnas en viss smittoeffekt. Kurator 4 poängterar att hon inte tror att någon börjar med ett självskadebeteende enbart på grund av någon smitta, utan att det även finns något bakomliggande bekymmer eller problem. Hon menar att om man mår dåligt så kanske man tänker att detta beteende är något som kan hjälpa en att må bättre. Kurator 4 tänker att det ofta finns orimliga krav runt dessa elever som kan vara bidragande till att de känner sig otillräckliga och mår så dåligt att ett självskadebeteende inleds.

...ofta tror jag att det kan vara att det finns krav runtomkring som är svåra att leva upp till och besvikelser när de inte klarar...att leva upp till de kraven de kanske har på sig själva, och som kanske föräldrarna har på dem...kompisar...pojkvännen... och sen så tror jag att

det är mycket, det är i alla fall min erfarenhet, att man tappar tron på framtiden och ser ingen mening i det man håller på med. Man är fast i skolan och måste ta sig igenom, och man börjar bli vuxen vilket är jobbigt... allt det här med livet, vad är det har för mening och man har inga mål, tappat lusten...men liksom över huvud taget så är relationer jätteviktiga, fungerar inte de så...allt hänger ju ihop, fungerar inte relationen med dem man har närmast så är det ju svårt att få det att fungera i annat...

Kurator 4 anser att undervisning i bland annat projektform och egna arbeten kan bidra negativt för många elevers psykiska måenden. Hon menar att dessa ostrukturerade undervisningsformer bidrar mycket till att eleverna känner sig stressade och upplever en enorm press.

Kurator 5 berättar att orsakerna till varför man skadar sig själv ser olika ut hos olika personer. Någon kan ha haft det jobbigt under hela uppväxten. Andra kan ha haft det bra men att kraven från alla håll under ungdomstiden har påverkat så mycket, att beteendet har varit en utväg. Kurator 5 tror att självskadebeteende handlar mycket om ensamhet och att det händer mycket i ungdomars utveckling då de är i 15-18-årsåldern. Det är inte alla som känner trygghet i sig själv. Kraven från omgivningen kan vara så höga att de helt enkelt inte orkar. Kurator 5 berättar att det kan finnas andra orsaker till beteendet också, såsom exempelvis omplaceringar i barndomen och missbruk. Hon menar att elever med självskadebeteende skär sig för att på något sätt få ett godkännande av sig själv, en bekräftelse på att man finns till. Hon ser beteendet dels som ett rop på hjälp, men också som en ”bekräftelse på att jag har ett litet helvete”. Kurator 5 har även träffat ungdomar som har skadat sig själv som en sorts bestraffning mot ens själv. Vissa ungdomar har varit rent depressiva och inte sett någon annan lösning. Vederbörande kurator berättar att andra ungdomar har skadat sig själv för att få åka till sjukhus och bli omhändertagna, då de på ett eller annat vis saknar detta. Kurator 5’s erfarenheter är att trots då dessa ungdomar har bra kompisar så kan de hitta orsaker till att skada sig själva. Det kan handla om att de upplever sig själva som annorlunda eller att de i vissa situationer blir bemötta på fel sätt. Kurator 5 har inte upplevt att det har funnits någon ”smitta” gällande självskadebeteende:

Nej, om man tänker efter lite om det har varit någon som har skurit därför att någon annan har gjort det, nej. Men däremot har det kommit upp att ”vad gör du om jag skär

mig? För jag känner nämligen en som har gjort det”... Men längre har det inte gått. Så det tror jag inte riktigt på...

6.3.2 Analys

Fyra av kuratorerna berättar om deras upplevelser av att självskadebeteende tycks ha en **smittoeffekt** bland eleverna. Med detta menar de att eleverna kan ha fått beteendet av någon annan. Enligt Socialstyrelsen (2004a s.25-26) finns det inga säkra vetenskapliga belägg för att självskadebeteende skulle smittas. Däremot har kamratpåverkan rapporterats som en möjlig faktor till självskadebeteende bland ungdomar på institutioner. Man har då sett att identifikation och imitation kan ligga bakom fenomenet (ibid.).

Kuratorerna tycks indirekt beskriva självskadebeteende som någon slags **coping-strategi**. De beskriver hur beteendet är ångestreducerande eller att det är en konsekvens av ett psykiskt dåligt mående. Att beteendet därmed blir ett tillvägagångssätt för att kunna hantera de problem eller svårigheter eleven har. Min reflektion är att kuratorerna ser beteendet som följer. Att det tycks vara diverse påfrestande omständigheter runt eleven kombinerat med en brist av ”bra” copingstrategier som gör att självskadebeteende blir ett sätt att hantera dessa påfrestningar. Kuratorerna beskriver i intervjuerna dels hur beteendet är ångestreducerande, och då att detta är orsaken till varför de gör det, men att det samtidigt finns andra omständigheter som bidrar i detta dåliga mående.

Kuratorerna tycks överlag vara eniga om att det många gånger är **höga krav** som är grunden till dessa elevers dåliga måenden. Dessa krav kommer ifrån omgivningen, såsom exempelvis familj, samhället och skolan. Två av kuratorerna tar i intervjun upp hur **undervisningsformerna** i skolan kan vara en bidragande faktor till att eleverna mår så pass dåligt att det leder till ett självskadebeteende. De menar att gymnasieskolan idag är alldeles för mycket inriktad på egna arbeten och självstudier. Detta, menar de, kan leda till oklarheter och stress bland eleverna.

Några kuratorer pratar om att de har haft vissa elever som har tyckts skada sig själva därför att de vill ha **uppmärksamhet**. Detta har kuratorerna varit med om i olika omfattningar. Cullberg (2005 s.121) beskriver hur ett framkallande av en så kallad **sekundär sjukdomsvinst** kan vara förekommande hos personer med ångestsymtom. Då flera av kuratorerna pratar om ångest kontra uppmärksamhet, antar jag att de skulle kunna kalla självskadebeteende för en

framkallning av sekundär sjukdomsvinst. Cullberg (ibid.) skildrar hur personer, som ofta har en känsla av att inte vara tillräckligt älskade, upplever stark tillfredsställelse när de blir omhändertagna av omgivningen. Detta omedvetna beteende utgör en väsentlig del av kommunikationen med omgivningen. Kurator 5 ser självskadebeteende som ett rop på hjälp, vilket närmare kan förklaras med hjälp av detta begrepp.

6.4 Genusperspektiv

6.4.1 Empiri

Kurator 1 har endast varit i kontakt med flickor med självskadebeteende. Detta tror hon beror på att pojkar och flickor är olika. Vederbörande menar att flickor är mer känslamma och tar på sig mycket mer ansvar än vad pojkar gör. Kurator 1 uttrycker som följer, ”men det är så att flickor tar på sig väldigt mycket andras måenden också på något sätt, det är klart... då blir det mer flickor då som utsätts för det här på något sätt”.

Kurator 2 har endast varit i kontakt med flickor som har skurit sig. Hon tror att pojkar och flickor har olika slags självskadebeteende, och flickors är att de i större utsträckning skär sig. Kurator 2 framhäver att flickor oftare är lättare att prata med än pojkar. Under en kurs som kurator 2 gått uppmanades kuratorerna att vara vaksamma på pojkarna eftersom dessa är skörare än flickorna. Problemet med pojkar är att de ofta inte pratar om sina bekymmer på samma sätt som flickor gör. ”Och vart tar de vägen då med det som rinner över...?” frågar sig kurator 2.

Kurator 3 har, även hon, endast varit i kontakt med flickor med självskadebeteende. Detta tror hon beror på att flickor och pojkar har olika uttryckssätt, där pojksättet kan vara exempelvis en fylla medan fler flickor skär sig.

Kurator 4 har varit i kontakt med en pojke som har skurit sig själv. Kurator 4 säger sig inte ser någon skillnad i pojkens självskadebeteende jämfört med de flickor denne varit i kontakt med. Den nämnda pojken skar sig inte på armarna, men å andra sidan berättar kuratorn att hon har varit i kontakt med flickor som även de har skurit sig på andra delar av kroppen.

Kurator 5 har i sitt kuratorsyrke endast varit i kontakt med flickor med självskadebeteende. Hon har dock under sina tidigare yrken varit i kontakt med två pojkar som skar sig själva.

Den ena av dem berättade aldrig om sitt beteende förrän man kom på honom och då var skadorna akuta. Den andra pojken kom kurator 5 på med att sitta utanför matsalen och skära sig helt öppet. Kurator 5 tror att pojkar oftare använder andra metoder, som till exempel att missbruka, när de mår dåligt medan flickor skär sig. Detta kan enligt henne bero på att flickor mer försöker bekräfta för sig själva att de känner sig ensamma och mår dåligt.

6.4.2 Analys

Man kan utan svårighet urskilja att samtliga kuratorer har haft övervägande kontakter med *flickor* när det gäller självskadebeteende. Detta överensstämmer med den forskning som finns inom området, som visar att beteendet är vanligare bland flickor än pojkar (Socialstyrelsen, 2004a; Socialstyrelsen, 2004b). Kuratorerna förklarar denna förekomst med att det beror på det faktum att pojkar och flickor är olika, och att konsekvensen då blir att deras dåliga mående tar sig i olika uttryck. De menar att pojkars självskadebeteende istället kan vara exempelvis missbruk.

Giddens (2003 s.149) beskriver att dubbelt så många kvinnor som män lider av ångest och depression. Självskadebeteende kan vara ett tillvägagångssätt för att lindra ångest (Allmänna Barnhuset, 2004 s.9,10, SOU 2003:127b, s.211,212, Socialstyrelsen 2004a, s.13). *Giddens* (2003 s.149) beskriver vidare hur män är mer benägna att bli beroende av droger och alkohol än kvinnor.

De kuratorer som har varit i kontakt med pojkar med självskadebeteende säger sig inte se några anmärkningsvärda *skillnader* i beteendet jämfört med de flickor de varit i kontakt med. I kurator 5's beskrivelser av pojkarnas självskadebeteende tycks det vara så att dessa har skadat sig under mer dramatiska former än vad flickorna oftast har gjort. Någon utomstående forskning som styrker eller reviderar detta resultat har ej funnits under denna undersöknings gång.

I intervjuerna kan man urskilja att samtliga kuratorer vanligtvis benämner de elever med självskadebeteende som "flickor". De säger inte eleven, ungdomen eller liknande i talet utan "det kan vara en *flicka* som...". Även jag, som intervjuare, försade mig några gånger och benämnde dessa elever som flickor. Detta trots att jag gjorde mitt bästa för att vara korrekt och objektiv gällande problematikens kön.

6.5 Stöd och hantering

6.5.1 Empiri

Kurator 1 arbetar kognitivt i sitt arbete. När det avser elever med självskadebeteende så beskriver hon att hennes arbete går ut på att göra något i situationen där de befinner sig. Hon berättar att man måste arbeta lite med deras historia och bakgrund också, men att hon tror att det viktigaste är att utgå ifrån här och nu. Kurator 1 arbetar för att förändra beteendet hos dessa elever. Hon formulerar som följer: ”Det går ju att tänka om, att det är eleven själv som får komma med egna förslag på åtgärder på något sätt, att man hjälper till att få dem till att det är de själva som gör det.” Hur hennes roll som kurator ser ut skiljer sig mycket från ärende till ärende. Hon berättar att det kan vara allt ifrån att bara vara en länk mellan skolan och BUP till att nästan på något sätt vara behandlare.

Det är tuffa ärenden. Det är det här nystandet som jag brukar säga till dem. Det är ett rött nystan och vi får försöka hitta änden, var är den någonstans, vi får bara börja dra någonstans och se om vi kan börja dra ut den här tråden på något sätt. Finna den här raka vägen, men annars så är det ju ett huller om buller för dem. Det är ju så dom känner också, eller känner ingenting. Det är bara svart.

Kurator 2 arbetar utefter sin egen filosofi i sitt arbete och då även med elever med självskadebeteende. Hon beskriver denna som följande:

Min egen filosofi är, att ta dig tid att lyssna, våga ställa frågor, skapa en relation och att du ibland får säga att vi ses igen, nya tider, alltså fånga in dom. För en del funkar inte det, de glömmmer. Sen märker jag ju ganska snabbt vilka som vill och inte vill. En del vill ju inte att man ska komma för nära. Då får man ligga lite lågt eller kanske komma igen senare. För det här är ju frivilligt, ingen tvingas ju hit.

Kurator 2 ser sig själv, i egenskap av kurator, som ett bollplank för eleverna. Hon är där för att ta emot berättelser, vilket många elever nöjer sig med och de tycker att det är skönt att bli lyssnade på. Kurator 2 poängterar dock att om självskadebeteendet är allvarligt och om eleven har en ångest eller depression så bör psykiatrin arbeta med detta. Kuratorn kan ändå vara kvar i form av en stödkontakt för eleven. Hon anser att om man ser att eleven har sår eller ärr, att man då ska fråga dem vad de gjort där. Man ska alltså inte undvika

frågeställningen, hon menar att man i bland annat dessa avseenden måste våga prata om det tabubelagda.

Kurator 3 anser att det viktigaste i arbetet med dessa elever är att bemöta dem på ett bra sätt. Hon berättar att hon inte tycker att metoder eller teorier är så viktiga, utan att det sunda förnuftet och hur man är som människa spelar större roll i skolkuratorsyrket. Vederbörande tror att alla dessa elever behöver få bli sedda och att flertalet av dem behöver uppmärksamhet, men att det blir på fel sätt. I samtal med elever med självskadebeteende väljer kurator 3 att inte lägga för mycket fokus på självskadandet. Hon berättar att hon brukar fråga lite kring det, exempelvis hur ofta det sker, vid vilka tillfällen, var på kroppen, sedan ägnar hon resten av tiden åt att istället fokusera på bakomliggande orsaker. Hon försöker ”luska och lyssna” för att förstå vad detta egentligen kan handla om. Kurator 3 försöker att inte ge eleverna uppmärksamhet kring deras självskadebeteende, då hon tror att detta kan förvärra problematiken.

Jag tror att det är en risk nämligen, eller risk, en räddning, eller jag kan inte bestämma mig för vad jag tycker. Att när människor skär sig att man går igång med den stora larmklockan... för mig... hoppas det inte låter som en flak inställning, jag känner nog mer att jag har is i magen. Att jag kanske är lite svårare att få igång. Jag vet inte varför. (...) Jag kan bli orolig men jag blir inte heller så att jösses, tänk om du förblöder...åh, nu måste vi göra någonting - nej jag känner inte så... Ofta har det ju pågått ett tag, det är ju inte så att det har skurit sig så att de har förblött dagen innan, utan det har ju oftast pågått ett tag... Därför tänker jag inte akut heller...och att det här är ett uttryckssätt, som något annat...

Kurator 3 berättar att när hon anar ett självskadebeteende väntar hon vanligtvis inte på att eleven ska berätta om detta själv, utan hon ställer frågan till dem. Hon menar att hon på så sätt även visar att hon är öppen för att höra svaret.

Kurator 4 arbetar inte utefter någon särskild teori i kontakten med elever med självskadebeteende. Hur hon gör beror mycket vem hon har framför sig och hur situationen i övrigt ser ut. Kurator 4 tror att det är viktigt att sätta ord på sina känslor, prata kring det man vill förändra och att uttrycka sig över huvud taget. Hennes erfarenheter säger henne att alla elever inte klarar av detta. Ibland ger hon eleverna hemläxor, det kan exempelvis vara att

skriva känslodagbok. Det viktigaste, enligt henne, gällande dessa hemläxor är att det är små uppgifter som kan lyckas och föra arbetet framåt. I kurator 4's arbete ligger att försöka nysta i vad som ligger bakom beteendet och varför de inte mår bra. Hennes erfarenheter är att om en elev skadar sig själv så beror detta på något. Om eleven inte mår bättre, så remitterar kuratorn denne till BUP eller vuxenpsykiatri. Kurator 4 tror att det bästa hon kan erbjuda dessa elever egen tid och att hon främst lyssnar och bryr sig.

Kurator 5 ser sig själv lite som ett bollplank för de elever med självskadebeteende. Hon berättar att hon i samtal med dessa elever försöker lyfta fram det salutorgena synsättet. Hon lägger tyngden i att de är här, att de har kommit ända hit och att det visar på en personlig styrka. Kurator 5 menar att det är viktigt att utgå ifrån där eleven befinner sig och att försöka bredda deras synvinklar. De berättar sin historia och hon följer med som en stöttepelare på olika sätt. Att vara en lyssnare, tror kurator 5 är viktigt, och hon bedömer sig själv som en sådan.

Jag tror också mycket på att, om man säger delar med sig av några frön. Om man ger bort fem frön så är det i alla fall ett som fastnar. Det är inte säkert att det fröet landar förrän efter kanske ett par gånger, att det liksom snurrar runt.

Kurator 5 berättar att hon inte ställer några krav på dessa elever. Om eleven får något i uppdrag, så kräver aldrig kurator 5 att de ska ha genomfört detta. Huvudsaken är bara att det finns med i tankarna.

Kurator 5 betonar att hon i sitt kuratorsyrke inte ha fått se någons elev sår eller ärr. Hon har alltid frågat om de vill visa, men de har då inte velat göra detta. Detta tror hon handlar om tillit. Tanken bakom att kurator 5 frågar efter märkena är för att ge eleven chans att visa dem, samt att hon genom frågan visar att hon kan hantera situationen och inte dömer eleven. Kurator 5 anser att det är viktigt att vara i elevernas närhet, att gå runt på skolan och hälsa på dem. Att vara tillgänglig, att eleverna vet att de när som helst kan titta förbi kuratorns rum.

6.5.2 Analys

Hos vissa kuratorer kan man, tydligare än hos andra, se hur deras föreställningar om självskadebeteendets orsaker *påverkar deras hantering av problematiken*. Till exempel uppgav kurator 3 att hon i flera fall kan se att brist på uppmärksamhet ligger till grund för

beteendet. I sina samtal med eleven försöker hon då att inte lägga för mycket fokus på självskadandet utan att istället försöka ge uppmärksamhet på andra sätt. Kurator 5 tror att höga krav från omgivningen kan vara en av grunderna i självskadeproblematik. I sin hantering betonar hon inte ställer några krav på eleven och att denne inte behöver prestera något i samtalen med henne. Kurator 1 berättar hur hon ser samhället som en bidragande orsak till självskadabeteende. I sin hantering arbetar hon kognitivt med att eleven ska försöka tänka om. I detta hanteringsätt kan jag dra en parallell till hur hon tänker om samhället. Jag tänker att samhället är en bidragande orsak, men då det inte är så lätt att förändra detta så kan man börja med att förändra tanken kring omgivningen och kring sig själv.

Både kurator 2 och kurator 4 tycks ha liknande funderingar i bakomliggande orsaker till beteendet. De tar båda upp det här med att det tycks vara en strategi för att hantera ett dåligt mående, och de kan båda se skolans roll i detta. När det gäller hanteringen ser båda sig själva som ett bollplank och lyfter fram vikten av att lyssna, bry sig och skapa en relation till eleven.

Eftersom jag har kunnat se att kuratorerna tycks betrakta självskadabeteende som *coping*, kan jag se att detta återkommer i deras hantering av beteendet. Eftersom de tror att beteendet är en strategi för att hantera något annat bakomliggande, blir följden att de i sitt arbete försöker komma åt detta. De, som flera av dem säger, ”nystar” för att komma åt orsaken till beteendet. I samtal lägger de ofta fokus på problemen och relationer för att komma åt orsaken till att eleven har denna coping-strategi.

Kuratorerna lyfter fram vikten av själva mötet och samtalet med eleven. En av kuratorerna säger sig arbeta kognitivt, men jag kan se att det *kognitiva tankemönstret* tycks finnas, om ej uttalat, även hos flera av de andra kuratorerna. I den kognitiva teorin är individen unik, vilket innebär att allt behandlingsarbete ska individanpassas. Den kognitiva metoden inriktar sig främst på relationen mellan behandlare och individ. Man menar att merparten av individers inlärning sker genom imitering av andra individers beteendemönster. Ett olämpligt beteende är därför en konsekvens av ”felaktiga eller förvrängda uppfattningar och tolkningar” (Payne, 2002 s.165). I ett kognitivt tänkande menar man att dessa inlärda beteendemönster är föränderliga och kan läras om (ibid.). Flera av kuratorerna betonar exempelvis vikten av att börja där eleven är och att förändra tankemönstret. Samtliga kuratorer har samtal som metod när det gäller elever med självskadabeteende. Att i samtalet vara som ett bollplank, vilket är en liknelse som flera av kuratorerna använder sig av, lyssna, fråga och att allmänt bry sig.

I flertalet av intervjuerna har jag ställt frågan om kuratorerna skulle kunna tänka sig att rekommendera *självtbiografiska romaner* i ämnet till de elever med självskadebeteende. Tanken bakom denna fråga har varit att deras svar har sagt relativt mycket om hur de ser på beteendet och hur de hanterar det i praktiken. En av kuratorerna skulle absolut kunna tänka sig att rekommendera dessa böcker. En annan var lite mer skeptisk, hon tänkte att romaner kanske snarare skulle kunna rättfärdiga och stärka beteendet. Den tredje var kluven, hon ansåg att det mycket berodde på hur boken slutade och vilken elev hon hade framför sig.

I intervjuerna framkom att ingen av kuratorerna i något fall hade gjort en *anmälan till socialtjänsten* enbart på grund av någon elevs självskadebeteende. Det mönster, jag tycktes urskilja, var snarare att man direkt kontaktade BUP eller vuxenpsykiatri. Kuratorerna menade att en avvägning måste göras från fall till fall, men att det bästa många gånger var att ”ta det på den frivilliga vägen”. Den nyblivna kuratorn, kurator 5, var dock noggrann med att betona att vid allvarligt självskadebeteende är denne skyldig att kontakta socialtjänsten, vilket hon även brukar berätta för eleven. Detta redogjorde kurator 5 i intervjun innan frågan om anmälan ens ställts, vilket jag anser visar på ett trovärdigt uttalande. Eftersom flertalet av kuratorerna tror att det finns bakomliggande orsaker till att man börjar med ett självskadebeteende, har jag svårt att föreställa mig att de inte misstänker att eleven far illa på något sätt. Om dessa misstankar finns är de skyldiga att anmäla till socialtjänsten. Visst så kan jag hålla med om att det bästa är att få eleven under behandling frivilligt. Men vad händer med de elever som inte har ett så destruktivt beteende att de behöver behandling? Om kuratorerna inte kan ”nysta ut” vad som ligger till grund för beteendet? Om eleven inte vill gå till BUP? Det kan ju vara så, vilket jag hoppas, att tanken på anmälan har funnits med i kuratorernas tankar i flera av dessa ärenden, men att man har lyckats få eleven till BUP på frivillig väg. Att BUP sedan i sin tur antingen har ”luskat ut” vad beteendet handlar om eller de i sin tur gått vidare med eleven.

Kuratorerna föreföll sig relativt lika till *förebyggande arbete* kring självskadebeteende. Fyra av dem sade sig inte ha ett riktat förebyggande arbete på självskadebeteende men att de i sitt arbete ändå förebygger ohälsa som kan leda till beteendet. De ansåg att det ingick i att ha elevskyddsombud, observera hög skolfrånvaro, att se alla elever, fånga upp dem som verkar må dåligt och att rent allmänt skapa en miljö som inte är ångestframkallande eller stressande. Några av kuratorerna hade idéer om att anordna föreläsningar eller temadagar för elever, personal och föräldrar om psykisk ohälsa. Den femte kuratorn sade sig tro mycket på

förebyggande arbete just när det gäller självskadeproblematik. Hon tog upp vikten av att fånga upp dessa individer tidigt i åldrarna. Nedan följer några av denne kuratorns tankegångar gällande förebyggande arbete kring självskadebeteende:

Att ha vissa strukturer, vissa former i skolan och i hemmet (...) att de får bekräftelse utifrån vilka dom är. Liksom sänka kraven på dem, aktivera dem på olika sätt. Att de är en av oss och vi är en av dem. [---] Tyvärr så är det en barriär, en lite gråfärgad barriär, för när de kommer upp i femton, sexton år så ska de sköta sig själv lite grann. Och det är många av de här eleverna som inte riktigt är säkra på vem de är. Vem är jag i samhället? Vem är jag som individ? Kraven ställs och det trycks på mer och mer, och det är oftast där som det spricker... (...) För oftast är det så att de ungdomar som ses först är de som gapar och skriker, medan de som är tysta och mer tillbakadragna är väl oftast de som kanske hamnar i, eller de som har gått in i den problematiken. Att de har känt sig utstötta och kanske inte fått bekräftelse, eller att de har blivit dömda av något slag därför att de har varit tysta och ensamma.

6.6 Sammanfattande analys

Följande är en sammanfattande analys av kuratorernas erfarenheter av elever med självskadebeteende, där de inledande frågeställningarna mer påtagligt besvaras. Dessa frågeställningarna lyder som följer:

- Hur ser gymnasiekuratorers erfarenheter av elever med självskadebeteende ut?
- Hur ser gymnasiekuratorer på självskadeproblematik och hur påverkar detta dem i deras hantering av beteendet?

Alla kuratorer har tämligen snarlika definitioner av självskadebeteende, vilka samtliga är av vid karaktär. Detta kan förklaras med att det inte finns någon klar definition av beteendet (Socialstyrelsen 2004a s.7), vilket får konsekvensen att man tolkar begreppet utifrån termen i sig. Det blir då naturligt att självskadebeteende i stort sett kan vara vilket beteende som helst där syftet är att skada sig själv. En rimlig följd av dessa definitioner kan vara att kuratorerna kan se att allt självskadebeteende kan ha liknande bakomliggande faktorer och därmed kan hanteras på liknande sätt.

Kuratorerna tycks vara eniga om att ett självskadebeteende bottnar i någon, eller flera, bakomliggande faktorer. De berättar hur beteendet inte är något man bara får för sig att göra utan att det finns något bakomliggande och att beteendet är ett tillvägagångssätt att reducera

den ångest som det bakomliggande orsakar. Jag drar därmed paralleller till det teoretiska begreppet coping. Jag menar att kuratorerna omedvetet ser självskadebeteende som en slags copingstrategi för att bemästra bakomliggande faktorer som gör att man mår psykiskt dåligt. Det finns både positiva och negativa copingstrategier (Onkologkuratorerna vid Örebro Regionsjukhus, 2001). I intervjuerna har flertalet kuratorer poängterat vikten av att beteendet upphör och att eleven får adekvat hjälp, vilket jag tolkar som att de ser självskadebeteendet som en negativ copingstrategi. Konsekvensen av att se självskadebeteende som en copingstrategi tycks vara att kuratorerna därmed försöker hantera och ”behandla” de bakomliggande orsakerna som tar sig i uttryck i form av beteendet. De beskriver bland annat hur de i samtal med dessa elever försöker komma åt denna problematik, och hur de i samtalen ser sig själva som ett viktigt verktyg.

Kuratorerna beskriver i intervjuerna hur självskadebeteende ofta är förknippat med skam, vilket får ett flertal konsekvenser. Kuratorerna berättar bland annat hur de starkt befärrar att de inte får kontakt med flertalet elever med självskadebeteende på grund av att dessa elever skäms. I relationen med eleven framkommer beteendet oftast inte förrän en kontakt etablerats, då eleven många gånger motvilligt berättar sin ”hemlighet”. Cooley (enligt Scheff och Starrin, 2002 s.169) anser att individens självkänsla påverkar även dennes skamsituation. Cooley menar vidare att skam är en följd av hur individen ser sig själv genom den andres perspektiv (ibid.). Enligt Scheff och Starrin (2002 s.172) kan skam försvåra dialoger. Då kuratorerna uppger att dialogen och mötet med eleven är det främsta arbetssättet, försvåras detta på grund av skammen. Flertalet kuratorer berättar hur de i mötet med dessa elever försöker avdramatisera beteendet och istället bekräfta andra egenskaper och handlingar. Denna hantering ser jag som en följd för att mildra dessa elevers skamkänslor, förbättra deras självkänsla och därmed kunna förbättra dialogen med eleven.

Intervjuade kuratorer har i stort sett endast varit i kontakt med flickor med självskadebeteende. I intervjuerna resonerar de ofta kring problematiken som om det vore ett ”flickproblem”. Rimlig konsekvens av detta kan vara att de därmed riskerar att förbise eventuella pojkar med självskadebeteende. Då denna problematik inte är lika tydlig bland pojkarna som bland flickorna kan man anta att pojkarna lider av en ännu större skam för sitt beteende, än flickorna. Denna skam försvårar ytterligare problematikens upptäckt samt kontakten mellan elev och kurator.

7. Avslutande diskussion

Min spontana reflektion nu efter denna undersökning, är att gymnasiekuratorer verkar ha större erfarenheter och oftare kommer i kontakt med självskadebeteende, än vad jag trodde att de skulle göra. Några av dem uppger att självskadebeteende dock inte är vanligt förekommande bland deras elever, men att det trots finns några för mycket varje termin som mår så pass dåligt att de skadar sig själva.

Det tycks finnas mycket skam och hemlighållande kring självskadebeteende. Det är ett osynligt dåligt mående som blir synligt på kroppen. Trots att beteendets konsekvens är blödande sår och många gånger ärr som aldrig kommer att försvinna, lyckas ungdomarna hålla detta hemligt för sin omgivning. Man kan fråga sig hur de lyckas? Det måste ju finnas något tecken? Det kanske det inte alltid finns, men kanske det finns i vissa fall. Men vem tänker tanken att tjejen som alltid går i långarmade tröjor på sommaren eller hon som aldrig duschar efter gympan, skadar sig själv? Att hon mår så dåligt, att hon har så låg självkänsla att hon tar ett rakblad och skär djupa sår i armarna eller på benen? Eftersom beteendet är svårt att upptäcka tänker jag att förebyggande arbete är a och o. Men hur skulle ett sådant arbete se ut? Vad skulle krävas? Kunskap och utbildning, till att börja med. Jag anser att samtliga intervjuade kuratorer besitter kunskap om självskadebeteende, men flertalet av dem har främst fått denna genom erfarenhet. Erfarenhetsbaserad kunskap, bedömer jag som mycket viktigt, men flera av kuratorerna beskriver hur de behöver någon annan kunskap som komplement. De behöver föreläsningar, temadagar, metoder, någon att fråga och så vidare. Något mer som skulle göra att de har möjligheten att genomföra sitt arbete med dessa elever ännu bättre. De har i intervjuerna berättat att, även då de får sådana inbjudningar, är det ohyggliga priser som få skolor har råd att betala.

Forskning och kuratorernas erfarenheter har visat att självskadebeteende otvivelaktigt är vanligast bland flickor. Trots detta ska vi inte förglömma pojkarna, som jag känner har kommit i skymundan när det gäller detta uttryckssätt. Det finns även pojkar som skadar sig själva. Jag anser att det är viktigt att ha detta i åtanke så att man inte ser förbi tecken på pojkar som mår dåligt och då kanske använder sin kropp för att uttrycka sitt mående.

Slutligen ett klokt citat av Nalle Puh: ”Om en person du talar med inte tycks lyssna, var tålamodig. Det kan helt enkelt vara så att han har lite ludd i ena örat.”

Referenser

- Allmänna Barnhuset (2004) *Unga som skadar sig själva – en belysning av forskningsläget* Stockholm: Edita
- Backlund, Åsa (2007) *Elevvård i grundskolan – Resurser, organisering och praktik* Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet
- Bell, Judith (2006) *Introduktion till forskningsmetodik* Lund: Studentlitteratur
- Clevesköld, Lars & Thunved, Anders (2005) *Sekretess – handbok för socialtjänsten* Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Cullberg, Johan (2005) *Dynamisk psykiatri* Stockholm: Natur och Kultur
- Denscombe, Martyn (2006) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Lund: Studentlitteratur
- Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt (2006) *Sociologiska perspektiv – grundläggande begrepp och teorier* Lund: Studentlitteratur
- Enquist, Victoria (2007) Barns nödrop – de skär sig. *Expressen*, 20070321, 20.
- Giddens, Anthony (2003) *Sociologi* Lund: Studentlitteratur
- Johannisson, Karin (1997) *Kroppens tunna skal* Stockholm: Norstedts Förlag AB
- Kayser, Maria & Nilsson, Sara (2001) *Den ordlösa smärtans spår i huden – kunskaper om självskadebeteende inom psykiatrin* Lund: Socialhögskolan
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur
- Lantz, Annika (1993) *Intervjumetodik* Lund: Studentlitteratur
- Norström, Carl & Thunved, Anders (2006) *Nya sociallagarna* Stockholm: Nordstedts Juridik
- Onkologkuratorerna vid Örebro Regionsjukhus (2001) ”Psyksiska försvar och copingstrategier” (elektronisk), *Örebro Läns Landsting*
<http://www.orebroll.se/upload/USO/Geriatriska/dokument/Ny_handbok/23_Psykiska%20f%C3%B6rsvar%20och%20coping-mekanismer.doc> (2007-06-12)
- Payne, Malcolm (2005) *Modern teoribildning i socialt arbete* Stockholm: Natur och Kultur
- Persson, Henrik (2004) *Jag vill att du tittar, jag vill att du ser, att jag aldrig mer ler – en uppsats om självskadebeteende* Lund: Socialhögskolan
- Pipher, Mary (1998) *Rädda Ofelia – vägen till kvinnlig självkänsla* Stockholm: Bokförlaget Forum AB

Pålsson, Berny (2006) *Vingklippt ängel* Stockholm: Bokförlaget Forum AB

Scheff, Thomas J & Starrin, Bengt (2002) ”Skam och sociala band – om social underordning och utdragna konflikter”. I Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur

Skollag (1985:1100)

Skolverket, Socialstyrelsen & Statens folkhälsoinstitut (2004) *Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa* Stockholm: Socialstyrelsen, Fritzes & Statens folkhälsoinstitut

Socialstyrelsen (2004a) *Vad vet vi om flickor som skär sig?* Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2004b) *Flickor som skadar sig själva – en kartläggning av problemets omfattning och karaktär* Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2003:103 *Sekretess i elevernas intresse – dokumentation, samverkan och integritet i skolan* Stockholm: Utbildningsdepartementet

SOU 2003: 127a *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling* Stockholm: Socialdepartementet

SOU 2003:127b *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling – bilagedel* Stockholm: Socialdepartementet

Stadler, Lena (2001) Ett rop på hjälp. *Kvällsposten*, 20010720, 102.

Svenska Akademien (2004) *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* Falkenberg: Ytterlids

Thorkéll, Camilla & Winbladh, Petra (2006) *Osynliga orchidébarn – självskadebeteende hos ungdomar sett ur de professionellas perspektiv* Lund: Socialhögskolan

Åkerman, Sofia (2005) *Zebra flickan* Falun: ScandBook

Åkerman, Sofia (2007) Offentlig föreläsning på Lunds Stadsbibliotek, 2007-03-22

Bilaga 1: Introduktionsbrev

Karlshamn 2007-03-XX

Sofie Gabrielsson
Gatan XX
XX Staden
tel. XX , XX
mailadress

Min handledare:
Stig Linde (*mailadress*)

Hej!

Jag heter Sofie Gabrielsson och går sjätte terminen på Socialhögskolan i Lund. Jag har i skrivande stund börjat med min c-uppsats, som ska beröra ungdomar med självskadeproblematik. Jag syftar till att undersöka gymnasiekuratorers erfarenheter av självskador bland eleverna på sin skola. Detta ska jag göra genom kvalitativa intervjuer med fem kuratorer på fem olika gymnasieskolor i södra Sverige. Jag vill bland annat veta hur era erfarenheter ser ut, hur ni arbetar med elever som har självskadeproblematik, hur ni gör för att upptäcka dessa ungdomar samt vad ni tror ligger bakom beteendet. Med självskadebeteende i detta sammanhang menar jag ungdomar som skadar sig själva genom exempelvis att skära, rispa eller bränna sig, utan avsikt att ta sitt liv. När jag redogör för intervjuerna, både i tal och skrift, kommer både ni och era skolor vara anonyma. Eftersom det i vissa städer endast finns en gymnasieskola, så kommer jag även att hemlighålla städerna.

Jag pratade med dig i telefon den XX. Du uttryckte då en vilja att medverka i en intervju, och vi bokade tillsammans att vi skulle genomföra denna **den XX kl. X**. Intervjun tar cirka en timme. Om du har ångrat din medverkan, behöver ändra tid eller om du har någon fråga, så hör av dig till mig. Mina kontaktuppgifter finner du överst i detta brev. Där finns även min handledares mailadress.

Tack för att Du är villig att ställa upp på denna intervju,
dina erfarenheter är oumbärliga för detta uppsatsarbete!

Vänliga hälsningar

.....
Sofie Gabrielsson

Bilaga 2: Intervjuguide

Inledande information och förtydliganden:

Presentation och kort om min problemformulering. Syftet med intervjun.

Cirka en timme, kan avbryta när som helst eller välja att inte svara på vissa frågor.

Hur jag ska dokumentera; anonymitet,

Bandspelare; syftet, viktig del, raderar materialet sedan, endast jag kommer att lyssna,

Gärna berätta episoder ur ert arbete under intervjun för att förtydliga.

Allmänt

1. Skolan; t ex antal elever, gymnasieprogrammen,
2. Hur länge har du arbetat på skolan som kurator?
3. Hurdant lyder din definition av begreppet "självskadebeteende"?

"Upptäckten"

4. Hur kommer du vanligtvis i kontakt med elever med självskadebeteende?
5. Ungefär hur ofta händer det?
6. Hur går du tillväga när du har fått reda på att någon elev skadar sig själv?

Kurators roll

7. Vilken är din uppgift som kurator när du möter en elev med självskadebeteende?
8. Vilken är "din praktiska teori" när du gör det du gör? Vad vill du åstadkomma?

Eleverna

9. Hur ser elevens situation vanligtvis ut?
10. Hur hanterar denne skolan?
11. Hur kan dennes självskadeproblematik se ut? T ex varaktighet?
12. Vad tror du att dessa elever behöver? Vad kan du bidra med i det arbetet?

Hjälp och stöd

13. Vad samtalar du med dessa elever om?
14. När och hur tar er kontakt vanligtvis slut? Vad händer exempelvis under loven eller när eleven slutar på skolan?
15. Vilken kontakt har du med elevens föräldrar när denne är omyndig?
16. Har du anmält till socialtjänsten någon gång, med anledning av en elevs självskadebeteende? När anser du att gränsen är nådd för en sådan anmälan?
17. Vilket samarbete har du med andra kuratorer och andra instanser?

Förebyggande arbete

18. a) Hur många elever på skolan uppskattar du skadar sig själva?
b) Hur många av dessa kommer du i kontakt med?
19. Hur gör ni för att upptäcka dessa elever? Anser du att det tillhör skolans uppgift?
20. Arbetar ni för att förebygga självskadebeteende bland eleverna? Varför inte/Hur?
21. Vad tror du ligger bakom att ungdomar skadar sig själva?
22. Hur har du erhållit de kunskaper du har om självskadeproblematik bland ungdomar?
23. Anser du att du har tillräcklig kunskap i ämnet?

Avslutning

Finns det något du vill tillägga, något som jag har glömt?

Intresserad av att jag ska skicka uppsatsen när den är klar? Frågor?